

Aktuální problémy edukace v systému náhradní výchovné péče

Petra Faldíková, DiS.

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra FALDÍKOVÁ**
Osobní číslo: **H07205**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Aktuální problémy edukace v náhradní výchovné péči**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče, edukace, osobnosti vychovatele.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat a jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BOŤOVÁ, A. Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice. 1. vyd. Brno: Triada – poradenské centrum, 2008. 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9.

MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče – průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy – teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 215 s. ISBN 14-363-88.
www.fod.cz

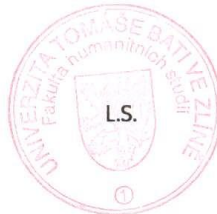
Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Anna Masariková, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **25. ledna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **6. května 2011**

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 17.4.2011

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na aktuální problémy systému náhradní výchovné péče. V teoretické části jsou definovány pojmy ústavní a ochranná výchova, dále je popsán systém zařízení, která se aktuálně podílejí na realizaci náhradní výchovné péče. Druhá kapitola je zaměřena na osobnost vychovatele jako na hlavního realizátora výchovného procesu. Třetí kapitola definuje výchovný proces a vymezuje jednotlivé složky výchovy. Závěr teoretické části předkládá 3 významné problémy, na něž v současné době hledá odpověď odborná i laická veřejnost. Praktickou část tvoří kvalitativní výzkum, jehož úkolem je odhalit další významné problémy, se kterými se aktuálně potýkají zařízení náhradní výchovné péče ve zlínském kraji.

Klíčová slova: ústavní a ochranná výchova, zařízení náhradní výchovné péče, vychovatel, výchovný proces, složky výchovy, aktuální problémy náhradní výchovné péče

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on actual problems of the system of substitute educational care. In the theoretical part are defined terms the institutional and the protective upbringing, further is described the system of institutions, which are currently part of the realization of substitute educational care. The second chapter is focused on the personality of trainer like principal organizer of educational process. The third chapter is focused on the educational process and defines individual elements of upbringing. The end of the bachelor thesis propounds three significant problems, which are solved by professional as well as nonprofessional community. The practical part is created by the qualitative research, which searches other important problems, which are solved by institutions of substitute educational care in the region Zlín in this time.

Keywords: institutional and protective upbringing, institutions of substitute educational care, trainer, educational process, elements of upbringing, actual problems of substitute educational care

Děkuji doc. PhDr. Anně Masarikové, CSc. za odborné vedení práce, vstřícné jednání a cenné připomínky.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE.....	13
1.1 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA	13
1.1.1 Ústavní výchova	13
1.1.2 Ochranná výchova	13
1.2 ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE	14
1.2.1 Resort MŠMT.....	14
1.2.2 Resort MZ	18
1.2.3 Resort MPSV	19
2 OSOBNOST VYCHOVATELE.....	22
2.1 OSOBNOSTNÍ PŘEDPOKLADY	24
2.2 ODBORNÁ KVALIFIKACE	26
3 VÝCHOVNÝ PROCES V OBLASTI SLOŽEK VÝCHOVY	28
3.1 VÝCHOVNÝ PROCES	28
3.2 SLOŽKY VÝCHOVY	29
3.2.1 Rozumová výchova	29
3.2.2 Mravní výchova.....	30
3.2.3 Tělesná výchova	31
3.2.4 Pracovní výchova	31
3.2.5 Estetická výchova.....	32
3.2.6 Výchova k rodičovství.....	33
3.2.7 Multikulturní výchova.....	34
4 AKTUÁLNÍ PROBLÉMY SYSTÉMU NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE	36
4.1 TĚŽKOPÁDNOST A NÍZKÁ EFEKTIVITA SYSTÉMU.....	36
4.2 PSYCHICKÁ (ÚSTAVNÍ) DEPRIVACE	37
4.3 ODCHOD ZE ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
5 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	42
5.1 CÍL VÝZKUMU	42
5.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	42
5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	43
5.4 VÝZKUMNÁ METODA.....	43
5.5 VÝZKUMNÁ JEDNOTKA.....	43
5.6 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	44
5.6.1 Zpracování dat.....	44

6	PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	45
6.1	ZPRACOVÁNÍ ROZHovorŮ	45
6.2	ZÁVĚRY VYPLÝVAJÍCÍ Z ROZHovorŮ.....	60
	ZÁVĚR	63
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	64
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	69
	SEZNAM PŘÍLOH.....	70

ÚVOD

V České republice je stále značné procento dětí, které jsou nuceny vyrůstat v zařízeních náhradní výchovné péče. I přes sílící zahraniční kritiku jsou počty takto umístěných dětí u nás alarmující a to i přes skutečnost, že rodinný život nemůže nahradit žádná instituce. Má-li se mu alespoň částečně přiblížit, je zapotřebí vytvořit pro tato zařízení takové podmínky, aby výchova i zde mohla vést k harmonickému rozvoji osobnosti dítěte v bezpečném prostředí za vydatné podpory kvalifikovaného personálu, pro něž bude zájem a blaho dítěte v centru pozornosti, a kteří budou moci veškerou svou sílu a energii směřovat k efektivní realizaci výchovných cílů.

Podstatou mé práce není hledat příčiny této neutěšené situace, naopak se zde chci zaměřit na aspekty, které mohou ať pozitivně, či negativně ovlivňovat výchovnou práci v zařízeních náhradní výchovné péče. Centrem mého zájmu jsou vychovatelé, kteří jsou s dětmi v nejužším každodenním kontaktu a kteří pocítují případné nedostatky systému nejintenzivněji.

Stěžejním cílem mé práce je tedy definovat problémy, které musí výchovná zařízení aktuálně řešit, a zjistit, jakým způsobem se odrážejí ve výchovné činnosti vychovatelů.

Bakalářská práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část definuje pojem ústavní a ochranná výchova, vymezuje současný systém zařízení náhradní výchovné péče, zabývá se osobností vychovatele, výchovným procesem, složkami výchovy a v závěru předkládá tři významné problémy, se kterými se podle mého názoru dnešní zařízení potýkají.

Praktickou část tvoří kvalitativní výzkum, který se na základě rozhovorů s vychovateli pracujícími ve výchovných zařízeních zlínského kraje zejména snaží vymezit problémy, se kterými se při své praxi potýkají, a zjistit, jakým způsobem ovlivňují realizaci výchovného procesu.

Cíle bakalářské práce jsou:

- Vymezit pojmy ústavní a ochranná výchova.
- Popsat aktuální systém náhradní výchovné péče v České republice.
- Vymezit osobnost vychovatele.

- Popsat výchovný proces a složky výchovy.
- Analyzovat významné aktuální problémy systému náhradní výchovné péče.
- Realizovat výzkumné šetření s cílem identifikovat další problémy výchovných zařízení zlínského kraje a popsat jejich dopad na výchovnou činnost vychovatelů.
- Analyzovat a interpretovat získané výsledky šetření.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE

Přírozeným prostředím pro růst dětí a rozvoj jejich potenciálu je rodina. V případě, že není schopna postarat se o své děti a poskytnout jim adekvátní péči nebo je odloží, přebírá odpovědnost za tyto děti stát (www.msmt.cz/socialni-programy/smernice-o-nahradni-peci-o-deti). Nezastupitelné místo pak představuje náhradní výchovná péče. Dle Dvořáka (2007) se jedná o systém ústavní a ochranné výchovy a také péče o děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Správa jednotlivých zařízení je v kompetenci ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) a ministerstva zdravotnictví (dále je MZ). Systém náhradní výchovné péče se řídí příslušnou legislativou.

1.1 Ústavní a ochranná výchova

1.1.1 Ústavní výchova

Ústavní výchova jako institut rodinného práva je upravena zákonem č. 94/1963 o rodině § 46. Je nařízena výhradně soudem v případě, že je vážně ohrožena nebo narušena výchova dítěte a předešlá výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo ji rodiče nemohou ze závažných důvodů zabezpečit. V nezbytném případě je nařízení ústavní výchovy možné provést i bez předešlých výchovných opatření. Ústavní výchova je vnímána jako poslední možnost řešení dané situace, tudíž je povinností soudu přezkoumat, zda není možné umístit dítě do náhradní rodinné péče nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Povinností soudu je rovněž v pravidelném intervalu šesti měsíců přezkoumat, zda přetrvávají důvody pro setrvávání dítěte ve výchovném zařízení.

Ústavní výchova je zajišťována pro děti do 1 roku v kojeneckém ústavu, pro děti od 1 roku do 3 let v dětském domově. Oba typy zařízení jsou v působnosti ministerstva zdravotnictví. Pro děti od 3 do 18 let (resp. 26 let) jsou určeny dětské domovy, které jsou zajišťovány MŠMT. Dětem s mentálním nebo tělesným postižením jsou určeny sociální zařízení spravované MPSV (Dvořák, 2007).

1.1.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je jakožto nástroj trestního práva upravena zejména zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mlá-

deže. Zákon ji definuje jako jedno z možných ochranných opatření, která jsou nařizována soudem v případě, že není dostatečně zajištěna výchova mladistvého, dosavadní výchova byla zanedbávána, popřípadě je realizována v nedostatečném výchovném prostředí. Nepominou-li důvody, pro které byla nařízena, trvá do osmnáctého roku mladistvého, v některých případech je možné ji prodloužit do devatenáctého roku věku.

Ochranná výchova se ukládá mladistvému, tedy osobě, která již dovršila 15. roku, avšak nepřekročila 18. rok, v trestním řízení a osobě mladší 15 let, která dovršila 12. roku a nepřekročila 15. rok v případě, že spáchala takový čin, za který trestní zákon ukládá výjimečný trest. Této osobě se ukládá ochranná výchova v občanskoprávním řízení. Existence institutu ochranné výchovy vychází z přesvědčení, že mladiství, jakožto specifická skupina, mají největší šanci na úspěšnou resocializaci, jestliže k jejich převýchově bude docházet v dostatečně podnětném a kvalitním prostředí (www.epravo.cz/top/clanky/ochranna-vychova-7684.html).

1.2 Zařízení pro výkon náhradní výchovné péče

1.2.1 Resort MŠMT

Jedná se převážně o státní zařízení, jejichž stěžejním právním dokumentem je zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, doplněný zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině. Jejich hlavním úkolem je na základě rozhodnutí soudu poskytovat náhradní výchovnou péči dětem a mladistvým od 3 do 18 let (případně 19 let). Péči je možné poskytovat též zletilé osobě a to až do 26. roku, splňuje-li podmínku soustavné přípravy na své budoucí povolání. Zařízení poskytuje svým svěřencům plné přímě zaopatření, které spočívá v zajištění stravování, ošacení, ubytování, školních potřeb, v úhradě nákladů na vzdělání a zdravotní péči, v poskytování kapesného, osobních darů a věcné pomoci při odchodu ze zařízení po dosažení zletilosti (Dvořák, 2007).

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy představují:

- Diagnostický ústav

Jedná se o tzv. zařízení prvního kontaktu, které je určeno dětem, jimž byla soudně nařízena ústavní nebo ochranná výchova, popř. předběžné opatření. Smyslem diagnostického poby-

tu, který trvá zpravidla 8 týdnů, je na základě komplexního zdravotního, psychologického, speciálně pedagogického, didaktického a sociálního vyšetření umístění dítěte do zařízení, které bude v maximální možné míře odpovídat jeho specifickým potřebám a požadavkům (www.ddu.4fan.cz/?page_id=186).

K základním úkolům diagnostického ústavu řadíme dle zákona č. 109/2002 Sb. úkoly diagnostické a vzdělávací, jejichž prostřednictvím se zjišťuje úroveň dosažených vědomostí a dovedností a specifické vzdělávací potřeby. Dále zde řadíme úkoly terapeutické, které usilují o nápravu chování dítěte, organizační, jejichž cílem je následné umístování dětí do zařízení, která nejlépe odpovídají jejich potřebám, a koordinační, které usilují o vzájemné propojení a sjednocení všech institucí a zařízení, které se podílejí na výkonu náhradní výchovné péče.

Zákon ustanovuje za základní jednotku diagnostického ústavu výchovnou skupinu. Ta se společně s ústavem člení podle pohlaví nebo věku dětí. Jestliže jsou v zařízení umístěni klienti, kteří již ukončili povinnou školní docházku, zřizuje ústav tzv. diagnostické třídy, které zajišťují přípravu na budoucí povolání.

➤ Dětský domov

Posláním dětského domova je pečovat o děti, které nemohou být vychovávány rodinou vlastní ani je nelze umístit do náhradní rodinné péče, přičemž se v jejich anamnéze nevykytují žádné závažné poruchy chování, které by jim znemožňovaly vzdělávání v běžných základních školách, které tvoří součást dětského domova (Jánský, 2004).

Dětský domov je určen dětem ve věku od 3 do 18 let, jimž byla soudem nařízena ústavní výchova, a rovněž i nezletilým matkám, které jsou zde umístovány i se svými dětmi. Základní jednotkou je tzv. rodinná skupina, kterou tvoří 6 až 8 dětí různého věku a pohlaví. Přičemž platí, že sourozenci jsou umístováni v rámci jedné rodinné skupiny (Dvořák, 2007). Odborný personál tvoří speciální pedagogové, vychovatelé, psychologové a sociální pracovníci, kteří mají potřebné znalosti a dovednosti nezbytné pro práci v tomto typu zařízení.

Při práci s dětmi je kromě jiného kladen důraz na individuální přístup, který je založen na individuálním plánování a vyžaduje tak větší počet pracovníků v přímé péči. Stěžejní roli zastává tzv. klíčový pracovník, který navrhuje, sestavuje a dohlíží na realizaci individuálního plánu u konkrétního dítěte. Dětský domov klade rovněž důraz na aktivní trávení

volného času u svých svěřenců. Volnočasové aktivity jsou realizovány jak v rámci dětského domova, tak z velké části i mimo něj, což umožňuje dětem navázání širších sociálních vztahů mimo zdi domova. Jednou z nejvýznamnějších činností je aktivní zapojování dětí do péče o „domácnost“, které stejně jako v rodině zajišťuje přípravu pro budoucí samostatný život. Neméně důležitá je i práce s biologickou rodinou dítěte, která zůstává i nadále nedílnou součástí jeho života. Pod vedením odborných pracovníků mohou upravit své životní poměry tak, aby byl možný opětovný návrat dítěte zpět do rodiny. Velký důraz je kladen rovněž na vzdělání. Příprava na budoucí povolání a samostatný život je jedním ze stěžejních úkolů dětského domova, který se prolíná celým pobytem. Hlavní roli zde sehrává motivace dětí. Vzbudit a udržet zájem o vzdělání je nedílnou, avšak také velice obtížnou náplní práce personálu (Bořová a kol., 2008).

➤ Dětský domov se školou

Dle zákona 109/2002 Sb. §13 odst. 1 je „účelem dětského domova se školou zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo jim byla uložena ochranná výchova, popř. jsou-li nezletilými matkami a splňují výše stanovené podmínky, a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou“.

Dětské domovy se školou jsou určeny dětem od 6 let věku do ukončení povinné školní docházky. Děti jsou zde umísťovány především na základě závažné poruchy chování, které mnohdy naplňují charakter trestného činu (Janský, 2004). Dle zákona č. 109/2002 Sb. je možné na základě žádosti ředitele dětského domova se školou přeradit dítě do školy mimo dětský domov a to v případě, že pominuly důvody, pro které muselo tuto školu navštěvovat. Nemůže-li se dítě pro přetrvávající poruchy chování vzdělávat na střední škole mimo domov a neuzavřelo-li pracovní-právní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

Základní jednotkou dětského domova se školou je rodinná skupina. Denní program sestává ze školní výuky, terapeutických činností (individuální a skupinová terapie, hipoterapie, canisterapie) a zájmových aktivit, které se snaží zohlednit jednotlivé složky výchovy (www.ddsslany.cz).

➤ **Výchovný ústav**

Je určen mladistvým od 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla soudem nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Účelem zařízení je předcházet vzniku a rozvoji negativních vzorců chování, ale také eliminovat jejich příčiny a důsledky (www.vuvm.cz).

Zákon č. 109/2002 Sb. § 14, odst. 3 stanoví, že „do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou“.

K hlavním úkolům diagnostického ústavu patří jak poskytování plného přímého zaopatření klientů, tak i výchovně vzdělávací, reedukační a resocializační programy, které učí děti získat náhled na sebe sama, na svou rodinu a sociální prostředí. Dále připravují děti na jejich budoucí život a pomáhají hledat řešení jejich problémů. Odborný personál zajišťují vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci (www.vum.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=4). Součástí výchovného ústavu je dle zákona č. 109/2002 Sb. základní, speciální, popř. střední škola.

➤ **Středisko výchovné péče**

Jedná se o zařízení preventivně výchovné péče, které poskytuje speciálně pedagogické a psychologické služby dětem, které jsou ohroženy, nebo se u nich již vyskytla porucha chování, a nebyla jim v tomto případě nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova a taktéž klientům propuštěným z ústavní výchovy za účelem úspěšné resocializace. Zvláštností zařízení je pomoc poskytovaná osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům, předškolním a školním zařízením. Spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry, orgány prevence sociálně patologických jevů a drogových závislostí (Dvořák, 2007).

Středisko poskytuje pobytové a ambulantní služby a jeho základní jednotkou je výchovná skupina. Během pobytu, který má přesně stanovený režim, plní klienti své školní nebo pracovní povinnosti, účastní se individuálních konzultací, skupinové psychoterapie a různých zájmových aktivit. Důraz je rovněž kladen na práci s rodinou. Po ukončení pobytu následuje udržovací ambulantní péče jak individuální, tak rodinná. V zařízení pracuje profesionální tým, který tvoří psycholog, speciální pedagog (etoped), sociální pracovník, vychovatelé, asistenti sociální péče a učitel (www.svpdomek.cz/sluzby.php).

Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče (2007) definuje tzv. jednorázové, krátkodobé a dlouhodobé vedení klienta. Jednorázové vedení spočívá v odborném poradenství v případech, kdy se dítě ocitne v obtížné životní situaci, avšak neprojeví zájem o dlouhodobější spolupráci, nebo se u zákonného zástupce vyskytne nežádoucí výchovný problém, který není schopen vlastními silami překonat. Krátkodobým vedením se rozumí odborná ambulantní práce s klientem, která nepřesáhla délku 2 měsíců, a došlo minimálně k 5 návštěvám. Dlouhodobé vedení představuje komplex diagnostických, preventivně výchovných a poradenských služeb realizovaných formou ambulantní, celodenní nebo internátní a svou délkou přesahuje 2 měsíce. Smyslem střediska je poskytovat diagnostickou, vzdělávací, reedukační, terapeutickou a poradenskou činnost

1.2.2 Resort MZ

Náhradní výchovná péče realizovaná ministerstvem zdravotnictví se uskutečňuje prostřednictvím kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let.

➤ Kojenecký ústav

Na základě vyhlášky MZ č. 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi poskytuje kojenecký ústav dle § 20, odst. 1 „ústavní a výchovnou péči dětem, jejichž vývoj je ohrožen nevhodným domácím prostředím, a to zpravidla do jednoho roku“. Nejčastěji jsou přijímány děti zanedbávané, stresované, opuštěné, nechtěné a týrané. Značné procento z nich má v anamnéze nízkou porodní hmotnost, různé typy vrozených vad a zdravotních obtíží. K základním činnostem kojeneckého ústavu patří ošetrovatelská, diagnostická, rehabilitační, výchovná a léčebně preventivní péče. Jeho hlavním úkolem je minimalizovat délku pobytu a usilovat o rychlé umístění dítěte do náhradní rodinné péče (www.kojenecky-ustav.cz/kojenecky-ustav/).

K dalším významným službám, které mohou kojenecké ústavy nabízet, patří zprostředkování utajených porodů, možnost krátkodobých pobytů pro děti z rodin, které se potýkají s přechodnou krizovou situací, rehabilitační pobyty kojenců, poradenství v oblasti náhradní rodinné péče, krátkodobé podpůrné pobyty pro matky s kojenci. Profesionální tým tvoří zdravotní sestry, lékaři a psychologové (www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/zdravotnictvi/zdravotnicka-zarizeni/kojenecky-ustav-kolin.htm). Na základě vyhlášky MZ č. 242/1991 Sb. došlo ke spojování kojeneckých ústavů s dětskými domovy pro děti do tří let a nové kojenecké ústavy již nevznikají.

➤ Dětský domov pro děti do tří let

Na základě vyhlášky MZ č. 242/1991 Sb. zajišťují dětské domovy ústavní a výchovnou péči těm dětem, které se ocitnou bez řádné péče nebo se o ně ze sociálních důvodů nemůže starat vlastní rodina, popř. je zde problém s umístěním do náhradní rodinné péče. Dětský domov je určen dětem od jednoho roku do tří let, kterým zajišťuje komplexní zdravotní, sociální, výchovnou, diagnostickou a psychologickou péči prostřednictvím zdravotních sester, lékařů a psychologů. Domov je určen jak pro děti zdravé, tak i pro děti se specifickými zdravotními potřebami, či trvalým postižením (www.kojenecky-ustav.cz/detsky-domov/).

1.2.3 Resort MPSV

Primárním orgánem, který se svou činností podílí realizaci náhradní výchovné péče, je orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen orgán SPOD). Řídí se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a je součástí obecních úřadů s rozšířenou působností (Dvořák, 2007).

Dle zákona č. 359/1999 Sb. §1. odst. 1. je jeho hlavním posláním „ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny“. Na základě tohoto zákona mohou tedy obce a kraje zřizovat zařízení odborného poradenství pro péči o děti, zařízení sociálně výchovné činnosti, výchovně rekreační tábory, zařízení pěstounské péče a pro mou práci stěžejní zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Svou povahou je orgán SPOD určen zejména dětem, jejichž rodiče zemřeli, neplní své rodičovské povinnosti, popř. zneužívají rodičovská práva. Dále je činnost orgánu SPOD zaměřena na děti, které vedou zahálčivý a nemravný život, páchají trestné činy, opakovaně se dopouští útěků, byly svěřeny do péče jiné osoby, v případě že tato neplní své povinnosti, popř. na nich byl spáchán trestný čin, který vážně ohrozil jejich život, zdraví, mravní vývoj nebo jmění, nebo je zde podezření na jeho spáchání. Dítětem se pro účely toho zákona rozumí každá nezletilá osoba.

➤ Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Celá koncepce zařízení je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který jej definuje jako zařízení poskytující „ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo

bez jakékoli péče, nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané, anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva“ (§ 42, odst. 1). Zařízení je povinno dítěti poskytnout dostatečnou ochranu a pomoc prostřednictvím zajištění základních životních potřeb, ubytování, zdravotní a psychologické péče.

Pobyt dítěte v zařízení, jak již uvádí jeho samotný název, by měl být pouze dočasným řešením, které má pomoci dítěti a rodině k řešení krizové situace. Nelze jej vnímat jako dlouhodobé, ne-li definitivní východisko. Jak Dvořák (2007) ve svém dokumentu uvádí, princip krátkodobosti a okamžité pomoci je v mnoha případech nahrazován dlouhodobým setrváním.

Jednou z nejvýznamnějších institucí na poli péče o děti, které vyžadují okamžitou pomoc, je Fond ohrožených dětí. Jedná se o občanské sdružení, jehož pomoc je zaměřena na děti týrané, zanedbávané, zneužívané nebo jinak sociálně ohrožené. K hlavním činnostem Fondu patří terénní sociální práce, provoz krizové linky pro těhotné ženy, vyhledávání náhradních rodin pro obtížně umístitelné děti, provoz Klokánků, azylových domů pro rodiny s dětmi a mládež bez domova, poradenství a hmotná pomoc potřebným rodinám, preventivní činnosti (www.fod.cz).

Stěžejním projektem Fondu ohrožených dětí je síť zařízení Klokánek, který je alternativou ústavní péče realizovanou na rodinné bázi a představuje typ zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jeho cílem je nabídnout dětem přechodné bezpečné útočiště namísto ústavní výchovy a to do doby, než je jim umožněn opětovný návrat do rodiny, popř. je pro ně nalezena vhodná náhradní rodinná péče. První Klokánek vznikl v roce 2000 v Žatci (www.fod.cz).

Hlavními principy péče v Klokánku jsou:

- Děti žijí ve 3 – 4 členných skupinách, o které pečují stejně jako v rodině manželé, teta (strýc) nebo střídavě dvě tety, čímž se eliminuje citová deprivace, která se ve značné míře objevuje v dětských domovech.
- Permanentní přítomnost „rodiče“, což navozuje přirozený pocit bezpečí a jistoty.
- Klokánek je určen dětem od 0 do 18 let. Sourozenci zůstávají po celou dobu pohromadě.

- Děti si přirozenou cestou osvojují rodičovské chování a zároveň se učí jeden od druhého.
- Biologičtí rodiče mohou děti kdykoli navštěvovat, mohou si je brát na vycházky, domů na víkendy.
- Děti jsou v Klokánku po nezbytně nutnou dobu (průměrně 6 měsíců). (www.klokanek-laskova.cz/o_nas.html)

Děti jsou do Klokánku přijímány na základě rozhodnutí soudu, žádosti rodičů, orgánů SPOD, samotného dítěte, nebo osoby, která nalezne dítě v krizové situaci. Umístění do zařízení nepředchází pobyt v diagnostickém ústavu, jako je tomu u ústavní a ochranné výchovy, tudíž nedochází k rozvoji a prohloubení psychické deprivace, která je zde častým důsledkem (www.fod.cz).

Klokánek poskytuje svým svěřencům komplexní systém služeb, který zahrnuje mimo jiné mimoškolní aktivity, zájmovou činnost, psychologickou, zdravotní, sociálně právní a terapeutickou péči. Jedním z cílů pobytu je prostřednictvím rodinné péče naučit děti zdravým životním modelům a rolím ve stálém prostředí za přítomnosti stálých vychovatelů (www.klokanky.cz/www_klok_hostivice/index.html).

V současné době provozuje Fond ohrožených dětí po celé České republice 13 Klokánek s celkovou kapacitou 210 míst. Ze statistik vyplývá, že přibližně 70% dětí se vrací zpět do své původní rodiny, 20% je umístěno do trvalé náhradní rodinné péče, 9% je umístěno do ústavní výchovy nebo na psychiatrii a 1% dosáhne v zařízení zletilosti (www.fod.cz).

➤ Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Hlavním právním dokumentem je zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, na jehož základě poskytují domovy pro osoby se zdravotním postižením pobytové služby těm, jejichž soběstačnost je snížena z důvodu zdravotního postižení a vyžadují tak pomoc jiné osoby. K základním službám zařízení patří mimo jiné poskytnutí ubytování a stravy, výchovné, vzdělávací, aktivizační a sociálně terapeutické činnosti a zprostředkování kontaktu se společenským prostředím. Výkon ústavní výchovy v domově pro osoby se zdravotním postižením se řídí zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

2 OSOBNOST VYCHOVATELE

Nezastupitelné místo v systému náhradní výchovné péče zaujímá vychovatel, který se v rámci své činnosti nejvíce přibližuje každodennímu prožívání dítěte, přejímá na sebe mnohé z úkolů, které náležejí v první řadě rodičům, provádí jej životem a zažívá s ním radosti i starosti všedních dnů. Tato náročná profese klade na osobnost pedagoga vysoké nároky a právě jeho kvality rozhodují o tom, jak hluboko dokáže proniknout do nitra dětské duše, pochopit jí a pomoci jí zdravě se rozvíjet a uplatňovat.

Vychovatel se pro dítě nestává náhradním rodičem. Je organizátorem skupinového života, jehož úkolem je sladit individuální zájmy dětí se zájmy celé skupiny. Vychovatel přijímá každé dítě jako individuální bytost, která má své potřeby, přání, zvláštnosti. Pomáhá mu vyrovnat se s minulostí a přijmout přítomnost. Společně s dítětem vytváří pozitivní vize do budoucna (Škoviera, 2007).

Vychovatel je jedním z nejdůležitějších činitelů výchovy. Významně se podílí na utváření postojů, názorů a přesvědčení dítěte. Stát se jím může pouze vyzrálý jedinec s náležitými vědomostmi, s kladnými osobnostními a morálními vlastnostmi, s důstojným osobním životem a chováním (Kalnický, 2009).

Pro hlubší pochopení lze osobnost vychovatele na základě různých kategorií více specifikovat. Z širokého výčtu uvádím 2 typy dělení:

- Podle temperamentu – tzv. antická teorie temperamentu, jejímž autorem je Hippokrates, rozlišuje 4 typy povah v závislosti na převaze jedné ze 4 tělních tekutin (krev - sanquis, sliz - flegma, žluč - chole a černá žluč - melanchole) (Říčan, 2007).
 - Choleric – k charakteristickým znakům patří nadšení pro nevšední věci, racionalita, omezená představivost, chudý citový život, silná vůle, velká vášnivost, potřeba ovládat druhé, nemoudrost, egoismus, svéhlavost, panovačnost, ctižádostivost, neschopnost přijmout porážku, pokoření, pomoc od druhých, pracovitost, aktivita, odvaha. Jeho řeč, stejně jako chování, je stručná, výstižná a pevná, což mu zejména při výchově druhých zjednává velkou autoritu. Cholericový vychovatel si umí mezi svými svěřenci zjednat pořádek (Hock, 2002).

- Sangvinik – k charakteristickým rysům sangvinika lze řadit čilost, dobromyslnost, společenskost, optimismus, vřelost (Říčan, 2007). Sangvinik nejde do hloubky věci, spokojí se s povrchností, má rád lehké, psychicky nenáročné práce, je nestálý v náladách, v názorech, v předsevzetích, okamžitě podléhá novým dojmům, pozornost zaměřuje zejména na svůj zevnějšek. Poznávání se uskutečňuje zejména prostřednictvím smyslů (Hock, 2002).
- Melancholik – je nejméně šťastným typem člověka. Převládá u něj pesimismus a smutná nálada. Je pomalý, přecitlivělý a obtížně se přizpůsobuje (Říčan, 2007). Jeho myšlení je hluboké, citový život bohatý a opravdový. Nedokáže naplno využívat svých smyslů a vyhýbá se společnosti. Jeho jednání je zdlouhavé, rozvážné a opatrné. Obtížně navazuje vztahy s novými lidmi (Hock, 2002).
- Flegmatik – ve své podstatě je klidným člověkem, kterého jen tak něco nevyvede z míry. V extrémních případech může být až lhostejný a netečný (Říčan, 2007). Nezajímá se příliš o to, co se děje kolem něj. Jeho práce je pomalá, nejlépe nenáročná. Je klidný, rozvážný, chladný, prakticky zaměřený (Hock, 2002).

➤ Podle výchovného stylu

- Autoritativní – je založen na bezpodmínečné poslušnosti a absolutní kázni. Veškerá pravomoc je v rukou vychovatele. O všem rozhoduje sám, nebere ohledy na zájmy svých svěřenců, odmítá diskuse, neustále kontroluje, trestá, klade na druhé vysoké nároky (Kalnický, 2009). Nejčastěji se k němu uchylují vychovatelé s nižším vzděláním nebo lidé s narušenou strukturou osobnosti. Výsledkem autoritativní výchovy je pasivita dítěte, nesamostatnost, ustrašenost až rozvoj neuróz a psychosomatických onemocnění (Jedlička In Kasíková, Vališová a kol., 2007).
- Liberální - vychovatel neřídí výchovný proces, nejeví zájem o své svěřence, neusměrňuje jejich činnost (Kalnický, 2009). Ve výchově nejsou stanovena žádná pevná pravidla. Vychovatel nevyžaduje, nepřikazuje, nezakazuje a netrestá. Děti vychovávané liberálně mají problémy respektovat autority

a podřídit se určitým pravidlům (Jedlička In Kasíková, Vališová a kol., 2007).

- Demokratický – je charakterizován porozuměním, pochopením, respektováním osobnosti dítěte, ochotou diskutovat, schopností motivovat a usměrňovat činnost svých svěřenců (Kalnický, 2009). Výchova má jasně stanovená pravidla a vyvážený systém odměn a trestů. Děti jsou vedeny ke spolupráci a odpovědnosti. Požadavky kladené na dítě a přiměřená volnost v jeho vývoji jsou v rovnováze (Jedlička In Kasíková, Vališová a kol., 2007).

2.1 Osobnostní předpoklady

Škoviera (2007, s. 103 – 104) ve své knize uvádí, že “požadavky na osobnostní kvality vychovatele jsou natolik vysoké, že vytvářejí až nereálný model ideálního člověka se samými pozitivními vlastnostmi“. V souvislosti s výkonem profese vychovatele definuje šest oblastí očekávání:

- Vychovatel – chce realizovat své vize i odborný potenciál. Chce aktivně a tvořivě jednat sám za sebe.
- Vedení zařízení – od vychovatele očekává, že bude svědomitě plnit své povinnosti.
- Zřizovatel – v rámci finančních úspor chce vychovatele bez vysokoškolského vzdělání.
- Děti v zařízení – chtějí vychovatele, který si získá jejich přízeň, který je zaujme a bude jim oporou.
- Ostatní personál – chtějí vychovatele, který bude všestranně použitelný a připravený kdykoli vyhovět jejich požadavkům.
- Rodiče dítěte – jejich požadavky se odvíjejí od intenzity vztahu, který s dítětem mají.

V odborné literatuře se setkáváme s různými typy členění požadavků na osobní vlastnosti vychovatele. Holoušová (In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002) vymezuje 5 skupin osobnostních vlastností:

- Charakter a vůle – čestnost, statečnost, upřímnost, spravedlnost, cílevědomost, samostatnost, atd.
- Práce – vztah a láska k dětem, svědomitost, důslednost, atd.
- Intelekt – logičnost, tvořivé myšlení, atd.
- Temperament – sebeovládání, trpělivost, optimismus, atd.
- Společensko-charakterové vlastnosti – laskavost, srdečnost, porozumění, vlídnost, atd.

Stejně významné jsou i požadavky na chování vychovatele, které Holoušová dále definuje. Zahrnují v sobě:

- Chování v zařízení – být pro děti vzorem, pečovat o svůj zevnějšek, atd.
- Soukromý život – vzorný rodinný život a společenské chování.
- Veřejná činnost – aktivní účast na společenském dění.

Kalnický (2009) použil ve své knize pojetí L. Mihálíka, který popsal osobní vlastnosti vychovatele na základě jeho přístupu k výchovnému objektu, který považuje za aktivního partnera. Ke stěžejním vlastnostem řadí objektivnost, nestrannost, tolerantnost, spravedlnost, náročnost, velkorysost, upřímnost, trpělivost, pochopení, čestnost, respekt, schopnost mít je rád, najít si pro ně čas, problémy řešit bez nátlaku a donucování, atd.

Rovněž lze využít i klasifikaci, kterou opět použila Holoušová (In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002). Zde definuje tyto vlastnosti:

- Ve vztahu k jiným lidem – schopnost empatie, zvýšení zájem o osobu druhého člověka, trpělivost ve vztazích s druhými lidmi.
- Ve vztahu k sobě – zvýšené nároky na sebe sama, potřeba být pro druhé vzorem, snaha o sebevzdělávání, sebevýchovu a sebekontrolu, důslednost v práci.
- Myšlení a vyjadřování – zvýšený stupeň inteligence, schopnost vyjadřovat vlastní myšlenky na různém stupni náročnosti, vnímat chápání a myšlení druhých lidí a reagovat na něj.
- Povahové vlastnosti – duševní pohoda, otevřenost pro nové podněty, životní optimismus, smysl pro humor

2.2 Odborná kvalifikace

Hlavním realizátorem výchovného procesu téměř ve všech typech ústavních zařízení je vychovatel. Dle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících je vychovatel pedagogickým pracovníkem škol, školských zařízení a zařízení sociální péče, v nichž vykonává přímou pedagogickou činnost.

Dle mého názoru je profesionální kvalifikace vychovatele stejně významná jako jeho osobnostní vlastnosti, neboť dává jeho práci určitý směr a řád, ukazuje mu nové možnosti realizace výchovného procesu a napomáhá efektivnějšímu řešení problémů, se kterými se během své praxe potýká.

Kalnický (2009) vymezuje požadavky na odbornost vychovatele podle oblasti působení:

- Obecná příprava – je výsledkem odpovídajícího typu školského vzdělávání a je ji třeba neustále doplňovat a rozšiřovat. Řadí se zde rovněž schopnost definovat a realizovat primární výchovné cíle, diagnostikovat a řídit další výchovné působení.
- Speciální příprava – zahrnuje odborné poznatky z oblasti pedagogiky, psychologie a teorie výchovy a to v rovině teoretické i praktické.

Dalšími významnými složkami profesionální kvalifikace vychovatele jsou:

- Schopnost pronikat do vnitřního světa dítěte a vidět věci jeho očima.
- Výrazové schopnosti – jasně definovat vlastní myšlenky a city.
- Organizační schopnosti – efektivně organizovat kolektiv a práci jak vlastní, tak dětí.
- Komunikativní schopnosti – verbální i neverbální navazování zdravých vzájemných vztahů.
- Pedagogická expresivnost – jedná se o schopnost vnímat a přetlumočit dětem jejich vlastní myšlenky, pocity, přání (Holoušová In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002).

K tomu, aby se mohl vychovatel plnohodnotně realizovat ve výchovném procesu a efektivně působit na osobnost dítěte, je podle mého názoru zapotřebí, aby si u svých svěřenců dokázal získat přirozenou autoritu. Myslím si, že děti se nechají vést a ovlivňovat pouze

osobou, které si váží, ke které mají přirozený respekt a úctu a ve které vidí svůj vzor. I vychovateli pak práce v takovém prostředí přináší daleko větší naplnění a uspokojení, větší prostor pro realizaci plánů a představ, jejichž smyslem je učinit život dětí krásnějším a šťastnějším. Vychovatel musí mít na paměti, že k úspěšnému dosažení výchovných cílů a navázání plnohodnotných vztahů lze dojít pouze prostřednictvím přirozené autority. Autorita vynucená tresty, hrozbami a zastrašováním degraduje nejen jeho výchovné působení, ale i jeho osobnost.

Osobnost, ani práce vychovatele není stálá. Mění se v závislosti na životních zkušenostech, nových vědomostech a dovednostech. Kalnický (2009) ve své knize uvádí, že pro další vývoj dětí je vhodné, když s nimi pracují různé typy vychovatelů s různými schopnostmi a dovednostmi, kteří se vzájemně doplňují a úspěšně tak realizují různé výchovné činnosti.

3 VÝCHOVNÝ PROCES V OBLASTI SLOŽEK VÝCHOVY

Předávání názorů, postojů, norem, tradic, zvyklostí, vědomostí a dovedností se uskutečňuje v rámci výchovného procesu, který se prolíná celým životem člověka. Nejdůležitějším je však období dětství a dospívání, které mají zásadní vliv na utváření lidského jedince. Jelikož je pojetí výchovného procesu velice rozmanité, jsou snahy o dosažení výchovných ideálů koncipovány do jednotlivých složek výchovy, které reflektují hlavní oblasti života člověka.

3.1 Výchovný proces

Výchovný proces chápeme jako časovou rozprostřenost výchovy, v jejímž průběhu dochází k vzájemnému působení, ovlivňování, napodobování, vcit'ování, přenášení nálad a postojů dvou nebo více jedinců ve směru výchovného cíle. Jeho smyslem je harmonický rozvoj osobnosti po stránce tělesné i duševní (Grecmanová In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002).

Kalnický zmiňuje ve své knize dva pohledy na výchovný proces:

- Výchovný proces jako aktivizační a dynamický systém – formování a rozvoj osobnosti chápe jako přirozený proces probíhající v čase, jehož výsledkem jsou kvalitativní a kvantitativní změny v tělesné i duševní sféře osobnosti. Intenzita a kvalita změn je ovlivněna kvalitou vztahů mezi vnějšími a vnitřními činiteli. Lepší připravenosti člověka formovat jednotlivé stránky své osobnosti napomáhá řízené výchovné působení. Dynamičnost výchovného procesu spočívá v přirozeném, záměrném nebo spontánním soustavném navozování změn jednotlivých činitelů výchovy (tzn. vychovatel, vychovávaný, okolní prostředí).
- Výchovný proces jako komplexní a formativní působení na vychovávaného jedince – výchovný proces mnohostranně ovlivňuje rozvoj lidského jedince. Na formování osobnosti a jejích vlastností se významnou měrou podílí intelektuální, kognitivní vývoj. Získávání nových informací a neustálé objevování nového významně ovlivňuje jednotlivé složky výchovy a tím i celkovou úspěšnost výchovného působení (Kalnický, 2009).

Vorlíček (1979) definuje čtyři etapy výchovného procesu:

1. Počáteční pedagogická diagnóza – úkolem vychovatele je zjistit počáteční stav vychovávaného, jeho dosavadní vědomosti, dovednosti, zvláštnosti, schopnosti, potřeby, zájmy, a na jejich základě vymezit cíl, obsah a prostředky výchovného procesu.
2. Pedagogické projektování – vychovatel přesně vymezí cíle, obsah a prostředky výchovy, způsob sledování a hodnocení dosažených výsledků.
3. Regulace učení vychovávaných – spočívá ve vytváření výchovných situací, v nichž dochází k formování osobnosti vychovávaného. Tuto etapu lze dále členit na tři fáze: příprava vychovávaných na aktivní osvojování obsahu výchovy, fáze seznamování a fáze upevňování osvojeného obsahu.
4. Výsledná pedagogická diagnóza – vychovatel zjišťuje úspěšnost a charakter dosažených cílů, které jsou zejména pro něj důležitou zpětnou vazbou.

Výchovný proces, jakožto prostředek k realizaci harmonického rozvoje osobnosti, by měl být podle mého názoru centrem pozornosti vychovatele, neboť na jeho kvalitě závisí kvalita osobnosti vychovávaného jedince. Pouze odpovědný a empatický přístup může vést k dosažení výchovných ideálů.

3.2 Složky výchovy

Složky výchovy reagují na specifické dílčí úkoly výchovy a představují konkrétní požadavky na biologický, psychologický a sociální rozvoj člověka. Jednotné vymezení složek výchovy nebylo doposud jednoznačně definováno (Holoušová In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002).

Vorlíček (1979) vymezil na základě předpokladu, že smyslem výchovy je formovat základní vztahy ke světu, pět složek výchovy: rozumová, mravní, estetická, tělesná a pracovní.

3.2.1 Rozumová výchova

Postata rozumové výchovy spočívá ve formování a rozvoji poznávacích procesů a v osvojení základních informací. Má zásadní vliv na formování celé osobnosti jedince (Kalnický, 2009).

Rozumová výchova je celoživotním procesem, který zprostředkovává jedinci soubor jazykových, přírodovědných, společenskovedných a technických vědomostí a dovedností a rozvíjí poznávací schopnosti, na jejichž základě si člověk vytváří vlastní názory, postoje a motivy pro své budoucí jednání. Stěžejním cílem rozumové výchovy je rozvoj logického myšlení, osvojení si schopnosti argumentace a zdůvodňování svých názorů. Významnou součástí rozumové výchovy je jazyková výchova, jejímž smyslem je rozvoj řeči, který je založen na osvojení mateřštiny a mluveného i psaného jazyka. Nezbytnou součástí v dnešní moderní době je znalost světových jazyků (Holoušová In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002).

Podle mého názoru má rozumová výchova v ústavních zařízeních své nezastupitelné místo a to zejména z hlediska budoucí perspektivy dětí, neboť dnešní svět je světem informací, moderních technologií a neustálého sebevzdělávání. K tomu, aby i tyto děti mohly uspět v moderní společnosti, porozuměly jí a dokázaly se v ní orientovat, je zapotřebí zprostředkovávat jim od útlého věku určitý systém poznatků, vědomostí a dovedností ať už ze strany vychovatelů, tak i ze strany školských a mimoškolských institucí.

3.2.2 Mravní výchova

Mravní výchova usiluje o rozvoj morálního myšlení, formování charakteru osobnosti a žádoucího mravního jednání. Je jednou z nejvýznamnějších, ale zároveň nejobtížnějších složek výchovy. Morální normy nemají závazný charakter a jejich dodržování závisí pouze na vnitřním přesvědčení jedince. K základním metodám lze řadit kromě vysvětlování a přesvědčování také prezentaci vzorů, osobní příklad a cvičení v oblasti jednání a chování. Mravní výchova je realizována ve třech etapách:

- Formování mravního vědomí – jedinec si na základě předkládaných mravních ideálů utváří představy o žádoucích vlastnostech a chování.
- Formování mravního přesvědčení – mravní vědomí je obohacováno o city, jejichž prostřednictvím poznává vychovávaný, že dodržování určitých pravidel má přínos nejen pro něj, ale i pro celou společnost, čímž se s ním ztotožňuje.
- Formování volných vlastností – napomáhají jedinci k uskutečňování společensky přijatelného chování a jednání (Holoušová In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002).

Podle mého názoru k tomu, aby se děti, které prošly ústavní výchovou, staly plnohodnotnými členy společnosti, je zapotřebí vybudovat v nich pevnou hierarchii morálních hodnot, zdravé názory a postoje, úctu ke kultuře, tradicím a k lidem a zvnitřnit morální pravidla a normy.

3.2.3 Tělesná výchova

Tělesná výchova je jednou z nejstarších složek výchovy, avšak i v dnešní konzumní a pasivní společnosti má své nezastupitelné místo. Jejím cílem je vytvoření pozitivního vztahu ke sportu a pohybu, které jsou součástí aktivního životního stylu (Kalnický, 2009).

Kalnický (2009) vymezuje tři základní funkce tělesné výchovy:

- Vzdělávací funkce je prostřednictvím souboru vědomostí zaměřena na racionální složku osobnosti (historie sportu, pravidla, bezpečnost).
- Výchovná funkce usiluje o vytvoření pozitivního vztahu k pravidelnému pohybu, o rozvoj morálně-volních vlastností a sociální zručnosti.
- Zdravotní funkce spočívá v samotném výkonu tělesných aktivit. Napomáhá k souladu tělesného a duševního vývoje a utužuje fyzické i psychické zdraví.

Samotný pohyb je jedním ze základních vlastností člověka. Jeho přínos spočívá ve zvýšení svalové síly a vytrvalosti, odolnosti proti úrazům, zpevnění tělesného jádra a tím zlepšení držení těla a vyrovnaní napětí svalů kolem kloubů, rozvoji flexibility i morálně volních vlastností. Pravidelný pohyb rozvíjí schopnost koncentrace, stabilizuje emoční výkyvy (truc, vztek, agresivitu) a zprostředkovává nové emoční zážitky (Křištofič, 2006).

Zdravá životospráva a pozitivní vztah ke sportu jsou podle mého názoru dobrým předpokladem pro zdravý tělesný i duševní vývoj člověka, učí jej plnohodnotně využívat volný čas a stávají se prevencí vzniku a rozvoje patologického chování a závislostí. Snahou vychovatelů v ústavních zařízeních by proto mělo být vytvoření podmínek pro sportovní využití dětí a jejich vedení k aktivnímu, zdravému životu.

3.2.4 Pracovní výchova

Nedílnou součástí koncepce výchovy a vzdělávání je pracovní výchova, která se realizuje prostřednictvím např. ručních prací, provádění experimentů, pracovní činnosti ve výrobě. Jejím úkolem je naučit děti vnímat úkoly a problémy dnešního pracovního světa, vytvořit si

alespoň elementární vztah k technice, rozvíjet tvořivost v práci a zprostředkovat jakousi předprofesionální informovanost. Pracovní výchova napomáhá utvářet takové dovednosti a vlastnosti, které vyžaduje neustálý technický a ekonomický vývoj. Jedná se např. o schopnost koncentrace, kritického myšlení, samostatnosti, tvořivosti, flexibilitu, komunikativnost (Skalková, 2007).

Hlavními cíli pracovní výchovy jsou podle Holoušové (In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002) formování pracovní morálky, jakožto samotného vztahu k práci, a pracovní kvalifikace, kterou lze definovat jako soubor vědomostí, dovedností a schopností pro výkon určité práce.

Myslím si, že by mělo být v zájmu pracovníků ústavních zařízení, ale i celé společnosti, aby byly děti, které vyrůstají v náhradní výchovné péči, vedeny k práci a byl u nich pěstován kladný vztah k pracovním činnostem a to jak v oblasti každodenních úkonů spojených s péčí o vlastní osobu a s chodem domácnosti, tak v přípravě na profesní život. Je třeba, aby pochopily, že perspektivní a spokojenou budoucnost si lze zajistit pouze vlastní odpovědnou prací.

3.2.5 Estetická výchova

Estetická výchova se významně podílí na utváření lidské osobnosti, na formování její hodnotové orientace včetně vztahů k sobě sama i k celé společnosti. Kromě teoretických poznatků o kulturních hodnotách, významných umělcích a uměleckých směrech minulých i současných je zdrojem vlastní tvořivosti, rozvíjí originalitu, představivost a zároveň i schopnost vlastního estetického hodnocení. Jejím úkolem je vytvořit z člověka bytost kulturní, se smyslem pro kladné estetické hodnoty, se schopnostmi sama tyto hodnoty vytvářet. Nezanedbatelná je rovněž její relaxační a psychohygienická funkce, které se v současné době hojně využívá zejména v rámci terapeutické praxe (Dvořák, Počtová In Kasíková, Vališová a kol., 2011).

Júva (1977) definuje na základě prostředků estetickovýchovného působení estetickou výchovu realizovanou:

- Uměleckými prostředky – jedná se o uměleckou výchovu, která v sobě zahrnuje složku literární, výtvarnou, hudební, divadelní, taneční.

- Mimouměleckými prostředky – mezi ně řadí např. okolní prostředí, přírodu, hry, práci)

Estetická výchova je realizována v rámci školního vyučování, mimoškolních uměleckých aktivit, společenského a rodinného prostředí (Holoušová In Grečmanová, Holoušová, Urbanovská, 2002).

Estetická výchova v ústavních zařízeních má podle mého názoru rovněž své opodstatněné místo. Jejimi hlavními zprostředkovateli jsou opět vychovatelé, kteří jako stěžejní realizátoři a koordinátoři výchovného procesu zajišťují jak podmínky pro rozvoj uměleckých schopností a dovedností dětí, tak je vedou k vnímání, prožívání a uvědomování krásna okolního světa i významných uměleckých děl různých žánrů. Estetická výchova obohacuje a rozvíjí duchovní život dětí, zprostředkovává jim hlubší a rozsáhlejší pohled na svět a zbavuje je povrchního, zjednodušeného hodnocení světa.

K základním složkám výchovy si zde dovoluji přiřadit ještě výchovu k rodičovství a multikulturní výchovu, které jsou podle mého názoru nepostradatelnou součástí výchovného procesu právě v zařízeních pro výkon náhradní výchovné péče.

3.2.6 Výchova k rodičovství

Kalnický (2009, s. 105) definuje výchovu k rodičovství jako: „cílevědomou stimulaci aktivit člověka, které přes přípravu k převzetí optimální mužské či ženské role a plnění budoucího manželského a rodinného poslání povedou k založení funkční rodiny“.

Specifické výchovné principy v rámci výchovy k rodičovství:

- Princip komplexnosti – představuje působení na rozum, citovou i volní stránku osobnosti a koordinované působení všech činitelů odpovědných za výchovu dítěte.
- Princip důvěry a imunizace – spočívá v pochopení problémů dítěte, v získání vzájemné důvěry. Vychází z teze, že dítě si nejefektivněji osvojí první pravdivé vysvětlení dané situace a formativní postoje, díky nimž je schopno odolávat negativním vlivům.

- Princip mravnosti – je založen na souladu složky poznatkové, biologicko-sexuální a etické a pedagogicko-psychologické. Zaměřuje se na vytváření hodnotové orientace a postojů.
- Princip přiměřenosti a individuálního přístupu – zdůrazňuje vysvětlovat jednotlivé problémy s ohledem na věk, individuální zvláštnosti, schopnosti a úroveň sociální zralosti dítěte.
- Princip vědeckosti a pravdivosti – předávané pravdivé informace musí korespondovat s úrovní vědeckého poznání dítěte.
- Princip koedukace – spočívá ve vysvětlování problémů vztahujících se k jednomu pohlaví v rámci smíšené skupiny. Cílem je vést děti k asertivnímu chování, k vzájemnému respektu a úctě vůči opačnému pohlaví.
- Princip aktivity dítěte – motivace dítěte k vlastní aktivitě, která povede vyšší efektivitě výchovy k rodičovství.

Významnou součástí rodinné výchovy, která ovlivňuje přípravu na dospělost, je výchova sexuální. Skupina dětí a zejména mládeže je v otázkách nákazy sexuálně přenosnými chorobami, nechtěného těhotenství, umělých potratů či promiskuitního stylu života zvláště riziková. Ve velké míře jsou těmito jevy ohroženy děti vyrůstající v zařízeních náhradní výchovné péče, kterým byla odepřena výchova v harmonickém rodinném prostředí vedoucím k jejich plnohodnotnému rozvoji. Dnešní děti potřebují úměrně svému věku získávat takové informace, na jejichž základě si budou moci vytvářet správné postoje k sexualitě, budou schopné se sami odpovědně rozhodovat a chránit sami sebe před sexuálním zneužíváním. Nejlepším učitel je v tomto oboru sama rodina. U dětí v ústavní péči je tato příprava zejména v rukou vychovatelů. Jejich citlivý přístup, kreativita, pochopení, ale i osobní příklad jsou stěžejními atributy k osvojení si skutečných životních hodnot (www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006062701).

3.2.7 Multikulturní výchova

Zařízení pro výkon náhradní výchovné péče jsou podle mého názoru jedny z mála míst, kde se každodenně potkávají děti a mladí lidé různých národností a kultur. I když je to pro většinu z nich již přirozený jev, přesto je třeba vést je k poznání, pochopení a respektování vzájemných odlišností a připravit je tak na život v dnešní multikulturní společnosti.

Multikulturní výchova je založena na přijetí multikulturality, která vychází z přirozeného práva na existenci více kultur, které si uchovávají své kulturní dědictví, zvyky, tradice a postoje a nejsou nuceny majoritní kulturou k jejich potlačení. Usiluje o akceptaci kulturní rozdílnosti a tolerantní přístupy k odlišným kulturám. Výsledkem je zachování kulturní, národní a etnické identity, solidarita, respekt, přirozená existence minoritních kultur v kultuře majoritní (Kalnický, 2009).

K základním metodám multikulturní výchovy patří zejména smysluplný efektivní dialog, který spočívá ve snaze vnímat druhé, porozumět a pochopit je, přijímat odlišné názory, hodnoty, tradice i životní filosofie. K dalším metodám se řadí dodržování slušnosti, efektivní komunikace, kritické myšlení a interaktivní přístup v rámci vzájemného soužití majoritní společnosti s menšinami a naopak. Je třeba si uvědomit, že interakce mezi většinou a menšinou může být prospěšná a pozitivní, k tomu je ale zapotřebí ochota přijmout něco nového, jiného (www.multikultura.cz/multikulturni-vychova/vychozi-pojmy/multikulturni-vychova/).

Podle mého názoru nám život v dnešní době staví do cesty lidi různých ras, národností a kultur a nutí nás sdílet s nimi jeden prostor. Záleží však na nás samotných, zda budeme žít vedle nich nebo s nimi. Jedním z úkolů, které jsou součástí výchovného procesu vychovatelů v ústavních zařízeních, by proto měla být snaha vést děti k přijetí těchto odlišností, k jejich respektování a vzájemné snášenlivosti s jejich nositeli.

4 AKTUÁLNÍ PROBLÉMY SYSTÉMU NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE

I přes neustálý nátlak a snahy odpůrců ústavní péče o rozvoj alternativních možností pomoci ohroženým a opuštěným dětem je umístění do ústavního zařízení nejčastějším řešením svízelné rodinné situace. Svědčí o tom i rozsáhlé průzkumy prováděné na celoevropské úrovni, kde na základě zjištěných výsledků zaujímá Česká republika jednu z předních příček co do počtu dětí umístěných v zařízení pro výkon ústavní výchovy. V dnešní době je u nás takto vychováváno zhruba 8000 dětí. Četné studie prokazují, že institucionální výchova s sebou přináší řadu negativních důsledků, se kterými se děti vyrovnávají po zbytek svého života. Ke stěžejním nedostatkům ústavní výchovy lze řadit:

4.1 Těžkopádnost a nízká efektivita systému

Četné analýzy potvrzují, že stávající systém ústavní výchovy v České republice dostatečně neplní svůj účel. Děti mají být umístěny do ústavního zařízení pouze na nezbytně nutnou dobu, po které se vrátí zpět do své rodiny nebo jsou umístěny do náhradní rodinné péče. Dlouhodobější pobyt by měl být určen pouze pro ty děti, kterým v návratu do biologické rodiny nebo k umístění do náhradní rodinné péče brání právní, popř. zdravotní důvody. O tom, že současný systém ústavní výchovy tento ideál nenaplňuje, svědčí alarmující počty dětí v ústavních zařízeních i kritika vyspělých zemí (www.sos-vesnicky.cz/pro-media/napsali-o-nas/zmeny-v-systemu-nahradni-rodinne-pece-jsou-vice-nez-treba/).

Dalším z nedostatků ústavní výchovy je její rozdělení v rámci tří ministerstev, která na základě diferenciací věku a zdravotního stavu nutí své svěřence procházet v průběhu dětství a dospívání několikerými typy zařízení. Je-li tedy dítě umístěno do ústavní výchovy již od raného věku, projde do dospělosti kojeneckým ústavem, dětským domovem pro děti do tří let, diagnostickým ústavem a dětským domovem. Z této skutečnosti přirozeně vyplývá rozdělování sourozenců, kteří se společně ocitnou bez rodinné péče, a již v tak vypjaté situaci je zpřetrháno citové pouto k někdy možná poslední blízké osobě (www.fod.cz).

Rovněž problematický a těžkopádný je i proces umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Neúměrně dlouhé čekací doby a časově a byrokraticky náročné postupy jen dále prodlužují pobyt dítěte za zdmi ústavu.

Široká odborná veřejnost se shoduje na tom, že příčinou současného neutěšeného stavu systému ústavní péče je jeho roztržitost, kde prakticky neexistuje jednotný základ, jednotná legislativní norma, jednotné principy péče, jednotná kritéria pro personální zajištění a další vzdělávání pracovníků, soulad metodických materiálů, jednotné financování a koordinace jednotlivých aktivit (Sezemský, 2008).

Reakcí na tuto skutečnost je první mezirezortní dokument tzv. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – hlavní principy, který je výsledkem analýzy současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti. Návrh vychází ze skutečnosti, že současná pomoc ohroženým dětem spočívá téměř výhradně na řešení následků krizových situací rodiny. Nedostatky spatřuje v absenci důkladné depistáže, preventivních a sanačních programů (programy zaměřené na pomoc rodině v jejím přirozeném prostředí). Jeho smyslem je eliminovat počet dětí umístěných do zařízení náhradní výchovné péče a rozšířit síť institucí, které v rámci prevence pomohou rodině překonat obtížnou životní situaci a umožní tak dítěti setrvat v prostředí vlastní rodiny. Dokument se zaměřuje zejména na oblasti řízení péče o ohrožené děti, charakter péče, lidské zdroje, financování, legislativu a osvětu. Stěžejním úkolem je zpracovat standardy péče o ohrožené děti, které by ustanovily normy závazné pro všechny pracovníky v systému péče o ohrožené děti a daly vzniknout institutu tzv. klíčového pracovníka, který by převzal plnou odpovědnost za péči o dítě a jeho rodinu. (http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf).

Na Návrh navazuje Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011, k jehož hlavním cílům patří upřednostnit rodinnou péči před ústavní a tím snížit počty dětí v ústavech, preventivní práce s ohroženými rodinami, individuální přístup, mobilizace rodin při řešení vlastní obtížné situace (www.mpsv.cz/cs/9447).

Současné snahy o ponechání dítěte v rodině a eliminace ústavní výchovy je významným krokem v péči o ohrožené děti, neboť život v prostředí vlastní rodiny je nenahraditelný.

4.2 Psychická (ústavní) deprivace

Prof. Matějček a Langmaier (1974) hovoří o psychické deprivaci jako o psychickém stavu, který je důsledkem dlouhodobého nedostatečného uspokojování základních psychických

potřeb. Ty přetrvávají u člověka po celý život, pouze se mění jejich intenzita a způsob uspokojování. Matějček a Langmaier předkládá jejich rozdělení do čtyř úrovní:

1. Potřeba přísunu podnětů v přiměřené míře a variabilitě – každé dítě vyžaduje stimulaci a podněcování ve všech oblastech vývoje. Nedostatek, popř. jednostrannost podnětů vede k jeho narušení nebo zpomalení.
2. Potřeba smysluplného světa – každé dítě potřebuje pro svůj vývoj určitou stálost prostředí. Jeho náhlé a intenzivní změny dítě traumatizují a mohou způsobit přechodný vývojový regres.
3. Potřeby citové, emoční – mezi primární a nejvýznamnější se řadí potřeba trvalého kladného vztahu k matce, potřeba kladného opětovaného vztahu k ostatním členům rodiny, vrstevníkům, partnerovi.
4. Potřeby sociální – k vytvoření vlastní identity je nutná interakce s okolím. Každý potřebuje být druhými přijímán a někam patřit.

Jednou z nejdůležitějších potřeb je potřeba sdílet s někým společnou budoucnost, k jejímuž uspokojování dochází zejména prostřednictvím rodiny. Tuto potřebu nemůže mít uspokojeno dítě, které vyrůstá v ústavním zařízení.

Ani sebelepší ústavní zařízení nemůže zajistit uspokojení těchto potřeb, které vedou k rozvoji zdravé lidské identity. Místo toho dochází u mnohých dětí ke vzniku a rozvoji psychické deprivace.

Projevy psychické deprivace jsou četné a velmi různorodé. Lze k nim řadit např. opoždění celkového psychomotorického vývoje, povrchnost citů a sociálních vztahů, opožděný vývoj řeči, nízká úroveň slovní zásoby, nezdravá potřeba někomu patřit, slabý školní prospěch, nízká míra motivace pro učení, neurotické potíže, agresivita, zvýšené riziko vzniku závislosti, potíže se sociálním začleněním, atd. Důsledky psychické deprivace mohou přetrvávat i v dospělosti. U jedince se může projevovat neshodami v partnerských vztazích či nejistotou ve výchově dětí (Koluchová, 2002).

Výsledky výzkumu vedeného prof. Matějčkem, ve kterém se dlouhodobě sledovaly děti vyrůstající v ústavním zařízení, v pěstounské péči, SOS dětských vesničkách a ve vlastních rodinách, jasně prokázaly existenci negativních důsledků ústavní výchovy, se kterými se tyto jedinci v dospělosti potýkají. Jedná se o nízkou úroveň školního vzdělání a následně

i zaměstnání, nízkou úroveň sociální integrace, vysokou míru kriminality u mužů a problémy v partnerských vztazích. Výzkum obecně prokázal, že děti, které byly dlouhodobě vychovávány v ústavním zařízení se v oblasti vývoje osobnosti a ve společenském uplatnění nejvíce odchylovaly od normy (www.fod.cz).

4.3 Odchod ze zařízení pro výkon náhradní výchovné péče

Stejně tak jako rodina, tak i ústavní zařízení umožní svým svěřencům připravit se na svůj profesní život. Jinak už je tomu ovšem v případě, že se mladý člověk osamostatní a postaví na vlastní nohy. Vyrůstá-li ve fungující rodině, očekává se a mnohdy je to samozřejmostí, že ta mu pomůže s hledáním bydlení, zaměstnání a pokud je třeba, podpoří jej finančně i osobní účastí. Rodina se stává jakýmsi útočištěm v případě nesnází, místem, kam se zkrátka může člověk kdykoli vrátit a kde může kdykoli žádat o pomoc, které se mu dostane. U mladých lidí opouštějících ústavní zařízení tomu ale tak není. Jakmile se za nimi brána jednou zavře, musejí se všemi problémy a starostmi vypořádat sami. Jedinou pomoc nabízí systém sociálních institucí a zařízení. Nemůžeme si ale myslet, že personál ústavního zařízení, ve kterém strávil mladý člověk mnohdy většinu svého života, mu nepomůže s náročným přechodem do reality.

Povinností těchto zařízení (zejména dětských domovů) je informovat orgán sociálně-právní ochrany o těch dětech, které budou v průběhu roku zařízení opouštět. Orgán sociálně-právní ochrany pověří sociálního pracovníka, jehož úkolem je společně s dítětem sestavit plán související s odchodem. Pomocnou ruku nabízí i samo zařízení. Dětem, které mají nějaké vlastní příjmy, se snaží alespoň část peněz uspořít a z této částky je pak možno po krátkou dobu hradit náklady spojené zejména s bydlením. Problém nastává v případě, že mladý člověk nemá žádné úspory. Pro něj je určeno tzv. chráněné bydlení, které může být součástí areálu zařízení, nebo může využít služeb v dnešní době rozšířených domů na půl cesty, které jsou k těmto účelům zřizovány. Mladí lidé opouštějící ústavní zařízení se kromě nedostatku finančních prostředků potýkají s celou řadou problémů. K těm závažnějším lze řadit neschopnost hospodařit s penězi, potíže se sháněním zaměstnání, neví, kde mohou v případě potřeby požádat o pomoc a často ztroskotávají již při sebemenších překážkách. Činnost sociálních pracovníků je mnohdy pouze formální, omezená na poskytnutí peněžité pomoci či zajištění ubytování, což ale z dlouhodobého hlediska tíživou situaci neřeší. Ze zařízení by neměl mladý člověk odejít dříve, dokud nemá zajištěno uby-

tování a zaměstnání. Zejména dětské domovy poskytují při odchodu základní vybavení domácnosti (www.mujbyt.org/clanek.php?menu=13&menu1=18&menu2=10&menu3=28).

Velkým přínosem je zcela jistě projekt Nadačního fondu manželů Klausových tzv. Startovné do života, do kterého mohou být zařazeny děti z dětských domovů ve věku 14 – 18 let. Cílem projektu je pomoci těmto dětem při vstupu do života a podpořit je při hledání vlastní cesty (www.nadacnifondklausovych.cz/projekty-a-nadacni-prispevky/ii-cyklus-projektu-startovne-do-zivota.asp).

Podle mého názoru je v České republice poměrně rozsáhlý systém pomoci lidem, kteří opouštějí ústavní zařízení. Ať už se jedná o odborná sociální poradenství, činnost občanských sdružení (Lata), přes agentury podporovaného zaměstnání, nízkoprahová denní centra, chráněné bydlení, domy na půl cesty, ústavy sociální péče jedná-li se o lidi s tělesným či mentálním postižením, kteří mohou dále využívat služeb chráněných dílen či chráněného bydlení, příp. noclehárny či azylové domy. Jejich činnost je bezesporu záslužná a pro mnohé představuje východisko z obtížné situace. Pobyt zde by se však neměl stát definitivním řešením, ale pouze jakousi přestupnou stanicí, kde člověk zmobilizuje své síly a dokáže čelit realitě každodenního života.

Je zde na místě zdůraznit, že hlavní zodpovědnost leží na bedrech personálu ústavního zařízení, v němž dítě vyrůstá a které formuje jeho vývoj. Je třeba, aby se děti učily sami řešit své nesnáze, stávaly se samostatnými a odpovědnými za své jednání a chování, aby se učily takovým dovednostem, které využijí ve skutečném životě a byly vytrvalí ve svých činnostech (www.mujbyt.org/clanek.php?menu=13&menu1=18&menu2=10&menu3=28).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

V teoretické části jsem se pokusila popsat systém náhradní výchovné péče tak, jak je v současné době uplatňován v České republice. Dále jsem se snažila definovat osobnost vychovatele, jeho osobnostní předpoklady i potřebnou odbornou kvalifikaci. Rovněž jsem se zaměřila na výchovný proces a jednotlivé složky výchovy a v poslední kapitole jsem popsal stěžejní problémy, se kterými se současná zařízení pro výkon náhradní výchovné péče potýkají. Praktickou část představuje kvalitativní výzkum, jehož součástí je vymezení cíle výzkumu, výzkumného problému, otázek, výzkumné metody, výzkumného souboru a celkový průběh výzkumného šetření. Závěr výzkumu tvoří zpracované rozhovory a zobecněné závěry, které z něj vyplývají.

5.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu je identifikace problémů, se kterými se v současné době potýkají zařízení náhradní výchovné péče ve zlínském kraji.

Dílčí cíle:

- Zjistit, zda a jak dané problémy ovlivňují realizaci výchovného procesu.
- Zjistit, zda a jaké instituce jsou zdrojem pomoci a podpory.
- Zjistit, jak jsou realizovány jednotlivé složky výchovy.

5.2 Výzkumný problém

Vymezení výzkumného problému stojí na samotném počátku výzkumu. K jeho stanovení je zapotřebí dobrá orientace v dané problematice. Ve své práci jsem zvolila deskriptivní typ výzkumného problému, jehož úkolem je zjišťovat a následně popisovat existenci určitého jevu. U deskriptivního výzkumného problému nelze stanovit vědeckou hypotézu (Gavora, 2000).

Výzkumný problém byl stanoven následovně:

Jaké aktuální problémy musí z pohledu vychovatelů řešit zařízení ústavní výchovné péče ve zlínském kraji?

5.3 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka zněla:

S jakými problémy se v dnešní době potýkají zařízení náhradní výchovné péče ve zlínském kraji?

Díličí výzkumné otázky byly formulovány následovně:

- O1: Mají dané problémy nějaký vliv na realizaci výchovného procesu?
- O2: Mají zařízení pro výkon náhradní výchovné péče v rámci řešení svých problémů k dispozici instituce, které jsou připraveny jim pomoci?
- O3: Jakými způsoby jsou v zařízeních náhradní výchovné péče realizovány jednotlivé složky výchovy?

5.4 Výzkumná metoda

Vzhledem k rozmanitosti a citlivosti výzkumného problému a ke stanoveným cílům jsem zvolila kvalitativní typ výzkumu, jehož hlavním úkolem je podle Gavory (2000) poznat a pochopit postoje konkrétního člověka, porozumět jeho vlastním hlediskům, jeho názorům. Při volbě typu výzkumu jsme vycházela z osobního přesvědčení, že chci zkoumat danou problematiku očima osob, které jsou stěžejními články výchovného procesu a jejichž práce je uvedenými problémy nejvíce ovlivněna – očima vychovatelů.

Jako výzkumný nástroj jsem zvolila nestrukturované interview s otevřeným typem otázek, které umožnilo respondentům plnou volnost v odpovědích. Gavora (2000) pojednává o interview jako o typu výzkumné metody, která umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do myšlení respondenta a získat tak nové, nepředpokládané informace.

5.5 Výzkumná jednotka

Pro potřeby kvalitativního výzkumu se využívá záměrný výběr osob, které mají v oblasti dané problematiky dostatek potřebných vědomostí a zkušeností. Jedná se o lidi, kteří se v daném prostředí již delší dobu pohybují, znají je a jsou schopni o něm věrně vypovědět (Gavora, 2000).

Výzkumný soubor tvořilo 5 vychovatelů, z čehož se jednalo o 4 vychovatele dětského domova se školou a 1 vychovatelku z Klokánku s délkou praxe minimálně půl roku. Mezi dotazovanými byl 1 muž a 4 ženy. Všichni splňovali podmínky odborné kvalifikace pro výkon dané profese. Všechna zařízení se nacházela na území zlínského kraje.

5.6 Průběh výzkumného šetření

Na základě zvolené metodologie jsem oslovila ke spolupráci 5 vychovatelů, kteří již delší dobu pracují v zařízeních náhradní výchovné péče a mají tak dostatek zkušeností i osobních postřehů. Rozhovory probíhaly individuálně v prostředí daného zařízení na základě předchozí osobní nebo emailové domluvy v březnu a dubnu 2011. Dotazované jsem nejprve seznámila s účelem a obsahem výzkumu, upozornila jsem je na zachování anonymity a možnost, kdykoli z vlastní vůle rozhovor ukončit. Otázky, které jsem měla připraveny, jsem kladla volně, tak, aby měla druhá strana dostatečný prostor k zamyšlení. Při nejasnostech jsem položila doplňující otázky. Během rozhovoru jsem si se souhlasem dotazovaných dělala podrobné poznámky. Jednotlivé rozhovory trvaly přibližně 1 hodinu. Dotazovaní se snažili zodpovědět všechny položené otázky.

5.6.1 Zpracování dat

Výstupy z jednotlivých rozhovorů jsem vždy několikrát pročetla. Následně jsem vyznačila prvky, které byly významné v rámci reakce na položenou otázku, a na jejich základě jsem vytvořila kategorie jevů.

6 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Ke každé otázce jsou přiřazeny významné momenty jednotlivých odpovědí, které jsou následně uspořádány do kategorií. Následuje vymezení závěrů, které z rozhovorů vyllynuly, a to formou odpovědí na hlavní a jednotlivé dílčí výzkumné otázky. Presentace je zakončena zobecněným výstupem z prováděného výzkumu.

6.1 Zpracování rozhovorů

1) Jaká je Vaše motivace pro práci v zařízení pro výkon náhradní výchovné péče?

- „Mám ráda práci s dětmi..., snažím se pronikat do jejich duší..., líbí se mi ta jinakost. Jsem šťastná, když se uchytí v životě.“
- „Určitě je to samotná práce s dětmi..., pomoc těm, kdo to potřebují.“
- „Já vlastně ani nevím. Práce mě baví...“
- „Mou motivací jsou děti, které potřebují pomoc.“
- „Po těch let (pozn. 27 let praxe) těžko říci. Snad je to naděje, že z našich dětí budou jednou lepší dospělý, než jsme my sami.“

Kategorie:

- láska k dětem
- lidská rozmanitost
- pomoc potřebným dětem
- obliba práce
- víra v lepší budoucnost dětí

2) Přináší Vám tato práce pocit uspokojení?

- „Určitě, ale má to dvě stránky. Často si říkám, zda má moje práce smysl, když třeba dítě po odchodu s domova selže..., ale všechny je беру jako svoje děti. Snažím se být všem stejně k dispozici, ale nejde to.“
- „Samozřejmě, jinak bych to nedělal.... Někdy je toho ale už moc.“
- „Jako výtvarně zaměřený člověk, který v minulosti pracoval s dětmi v mateřské škole, jsem byla zvyklá na vyšší úroveň výtvarných činností. Teď jsem musela jít

s laťkou hodně dolů..., pořád se ale snažím něco dělat. Jinak mám ale tuto práci ráda.

- „Určitě ano, i když hodně vyčerpává.“
- „Zatím ano..., snad tomu tak bude i nadále.“

Kategorie:

- ano, jsem spokojena, ale:
 - pochybnosti o smyslu práce
 - náročná práce
 - nutnost slevit ze svých nároků
 - vyčerpání

3) Jakým způsobem dále prohlubujete své odborné vědomosti a dovednosti?

- „Dříve jsme navštěvovali hodně různých kurzů. Dnes je to spíš výjimka..., nejsou na to peníze... Informace se snažím hledat sama v odborné literatuře, na internetu.“
- „Absolvuji různá školení, účastním se projektů...“
- „Mně už je šedesát..., ale teď jsem se přihlásila na počítačový kurz. ...ale na nějaké kurzy už jsem stará.“
- „V současné době pokračuju v navazujícím magisterském studiu, snažím se sledovat současné trendy.“
- „Snažím se vyhledávat informace v odborné literatuře, a pokud je možnost, využívám nabídky zúčastňovat se různých odborných kurzů.“

Kategorie:

- kurzy
- samostudium (odborná literatura, internet)
- projekty
- nezúčastňování pro vysoký věk
- vysokoškolské studium

4) Jakým způsobem realizujete v rámci výchovného procesu rozumovou výchovu u dětí?

- „Hrajeme různé logické hry, sledujeme televizní programy, čteme knížky... Vše ale přizpůsobuji schopnostem a tempu dětí“
- „Snažím se u nich rozvíjet řeč a mluvený projev, připravuju pro ně různé úkoly na rozvoj logického myšlení..., čteme, sledujeme televizi, vyprávíme si...“
- „Děti, které k nám přicházejí, neumí základní věci, poznat barvy, geometrické tvary... Děti přicházejí velice zaostalé, takže s nimi musíme začínat úplně od začátku. Učíme je mluvit, číst, psát, počítat..., učíme je pojmenovávat základní věci, činnosti. S každým musíme pracovat individuálně.“
- „Hraji s dětmi hry na rozvoj logického myšlení, paměti, řeči. Děláme společně domácí úkol a školní přípravy. Sledujeme televizi, děti mají přístup k internetu.“
- „U nás spočívá rozumová výchova zejména každodenní školní přípravě dětí, kterou s nimi individuálně provádím. U těch menších je to většinou práce na zlepšení řeči.“

Kategorie:

- logické hry
- média (televize, internet)
- literatura
- rozvoj řeči
- rozhovory
- osvojování základních intelektových dovedností (čtení, psaní, počítání)
- školní příprava
- individuální práce

5) Jakým způsobem realizujete tělesnou výchovu u dětí?

- „Hraju s nimi pohybové hry, sportujeme..., děti se potřebují vybit, hlavně u těch, které jsou pomalejší, to pozoruji. Děti také hrají fotbal, jsou členy mužstev okolních vesnic... Navštěvují sportovní kroužky v domě dětí a mládeže.“
- „Děláme různé sporty, hrajeme míčové hry, také je učím pravidla her a sportů...“
- „Hrajeme míčové hry, sportujeme...“

- „Děláme různé sporty, chodíme na túry. Naše děti pohyb vyloženě vyžadují.“
- „Děti mají k dispozici hřiště, snažím se, aby trávili dostatek času venku, ale to pro ně není žádný problém. Taky chodíme plavat, jezdíme na kole, chodíme na túry.“

Kategorie:

- pohybové hry
- sporty
- sportovní kroužky mimo dětský domov
- osvojování pravidel her a sportů
- aktivní pobyt na čerstvém vzduchu

6) Jakým způsobem realizujete mravní výchovu?

- „Neustále dětem vysvětluje, co je slušné chování, snažím se jim jít příkladem, ukazuji jim model správného morálního člověka. Učím je, jak se chovat v různých situacích, jak jednat ve společnosti.“
- „Povídám si s dětmi o tom, co je dobré a co špatné. Vysvětluji jim, proč se chovat tak a ne jinak. Snažím se s nimi diskutovat, poslouchat jejich názory.“
- „Za dobré chování děti pochválím. Pokud provedou něco špatného, pokárám je nebo udělením trest, ale můžu jen zakázat vycházky nebo snížit kapesné. ...oni si z toho stejně nic nedělají. ... co já zmůžu? Bít je nesmím... Z trestů si nic nedělají. Snažím se jim vysvětlit, co je dobré, co je špatné, hodně hovořím z praxe, ale mívá se to účinkem. ... pro mě je hlavní udržet pořádek, abychom mohli jako skupina vůbec fungovat.“
- „Hovořím s dětmi o dobrém a špatném chování, o jejich důsledcích. Rozebíráme společně konfliktní situace. Snažím se je vést k tomu, aby z nich vyrostli spořádaní lidé.“
- „Snažím se a vše směřuju k tomu, aby z dětí vyrostli slušní lidé, kteří se budou umět ve společnosti řádně chovat a budou umět se v ní uplatnit. Je to ale velice náročné, protože naše děti jsou velice temperamentní a přicházejí z rodin, kde byla výchova značně zanedbaná.“

Kategorie:

- vysvětlování
- diskuse
- osobní příklad
- rozvoj komunikativních dovedností
- naslouchání
- pochvaly, tresty
- společné řešení konfliktů
- výchova pro budoucnost

7) Jakým způsobem realizujete pracovní výchovu u dětí?

- „Děti musejí vykonávat veškeré domácí práce, starají se jak o byt, tak i o okolní areál. Pracují na zahradě, na políčku. Snažíme se vypomáhat i okolním obcím, například sušíme seno pro myslivce...“
- „Všechno probíhá na bázi praxe..., děti vedu k uklízení, učíme se vařit, staráme se o okolní prostranství, učím je, jak zacházet s různým nářadím, vysvětluju jim, co k čemu slouží...“
- „Děti učím základním věcem jako zavazovat tkaničky, správně se obléknout..., učím je základním domácím pracím, vaříme... Práci přizpůsobuju věku dítěte.“
- „Děti se učí základním domácím pracím, musí udržovat čistotu. Snažím se je podporovat v jejich zálibách.“
- „Děti musejí vykonávat základní domácí práce tak, jako je tomu v běžné rodině. Učí se vařit, prát, žehlit. Pracují na zahradě, udržují pořádek v okolí domova.“

Kategorie:

- domácí práce
- starost o areál
- zahradnické práce
- výpomoc obci
- práce s nářadím
- vysvětlování

- osvojování základních sebeobslužných činností
- individuální přístup
- podpora zálib

8) Jakým způsobem realizujete estetickou výchovu?

- „Navštěvujeme s dětmi různé kulturní akce jako jarmarky, výstavy. Navštěvujeme divadla, kina, muzea. Děti malují, hrají na hudební nástroje, nacvičují divadla, vyrábí různé dekorace.“
- „S dětmi kreslíme, vyrábíme různé ozdoby, vyprávím jim o významných památkách, dílech, chodíme do kina, do divadla.“
- „Děti rády kreslí, taky vyrábíme různé předměty, které si pak sami prodáváme. Zpíváme si, chodíme na různé kulturní akce.“
- „Společně s dětmi malujeme, zpíváme, tvoříme. Děti navštěvují kina, divadla.“
- „S dětmi chodíme na divadelní představení, do kina, navštěvujeme výstavy, různé kulturní akce. Děti také rády kreslí, zpívají, tancují, sami nacvičují divadelní představení.“

Kategorie:

- aktivní účast na kulturních akcích
- návštěva kulturních zařízení
- výtvarné, hudební, dramatické, taneční a rukodělné činnosti
- vyprávění

9) Jakým způsobem realizujete výchovu k rodičovství?

- „Snažím se s nimi diskutovat přiměřeně jejich věku, hovořím s nimi o tom, co je v budoucnu čeká, motivuju je k větší odpovědnosti... Předávám jim vlastní zkušenosti. Snažím se s nimi otevřeně hovořit o věcech, které se týkají sexu.“
- „Otevřeně se s dětmi snažím hovořit o všem, co se týká rodinného života i sexuální stránky.“

- „Povídám si s dětmi o tom, jak to funguje v normální rodině, učíme se dělat rozpočty, učím je, jak zacházet s penězi... Probíráme vztahy, s děvčaty problémy týkající se dospívání, mateřství, péče o rodinu. Chlapce raději odkazují na pana učitele. Bohužel u pomalejších dětí je problém v komunikaci a v chápání.“
- „Hovořím s dětmi o tom, jak vypadá rodinný život, kdo zastává jaké funkce a úkoly. Povídáme si o změnách souvisejících s pubertou, s dívkami o těhotenství, antikoncepci.“
- „Příprava dětí na budoucí samostatný život a na založení rodiny je jednou z našich priorit. Společně si povídáme o tom, co je jeho součástí, co je potřeba umět a zvládnout. Snažím se jim předávat svoje zkušenosti. Zejména s děvčaty hovoříme o problémech, které souvisejí s dospíváním. Otevřeně hovoříme o sexu, těhotenství, antikoncepci...., musím respektovat individuální úroveň rozumových schopností.“

Kategorie:

- individuální přístup
- motivace
- osobní zkušenosti
- otevřené rozhovory
- rodinná a sexuální výchova
- rozvoj finanční gramotnosti

10) Kterou z výše uvedených složek považujete z hlediska přípravy dětí na budoucnost za nejvýznamnější?

- „Já si myslím, že všechny jsou stejně důležité..., neumím vybrat jednu. No možná bych asi řekla, že mravní.“
- „Pro správný komplexní rozvoj jedince jsou všechny stejně důležité. Nemyslím si, že by některá byla nejdůležitější.“
- „Podle mých zkušeností je asi nejdůležitější rozumová výchova a hlavně řeč. Děti k nám přicházejí často velice zanedbané, a abychom se mohli posunout někam dál, musíme je naučit správně komunikovat.“
- „Složky se vzájemně prolínají, snažíme se na dítě působit jako na celek.“
- „Já osobně upřednostňuju vyváženost všech složek výchovy.“

Kategorie:

- rovnocennost, vyváženost
- mravní výchova
- rozumová výchova

11) S jakými aktuálními problémy se podle Vás potýká vaše zařízení?

- „No tak jednoznačně finance... Kvůli tomu máme nedostatek personálu, třeba o víkendech a svátcích si musíme sami vařit a nemám tak tolik času na děti. Taky je to nedostatek odborného personálu..., mám na starosti osm dětí, z toho pět autistů a jsem na ně úplně sama. Taky mi vadí přístup paní ředitelky..., nepodporuje nás, ani nám nijak nepomáhá. Všechno nechává na nás. Je už stará a nezajímá se i nové metody, nepíše projekty..., nijak nás neomezuje, ale taky nám nijak nepomáhá, všechno si musíme udělat sami. No a ještě obrovská administrativa...“
- „Určitě je to nedostatek financí..., problém vidím v přerozdělování peněz... Ale to je celostátní problém.“
- „Takže nedostatek financí a tím pádem nedostatek personálu (pozn. kuchařky, hospodář). Ale máme být dětský domov rodinného typu, takže vlastně nás to nutí být samostatní... No a taky je to špatná komunikace se sociálkou (pozn. orgán sociálně právní ochrany dětí). ...oni rozhodují o tom, zda půjde dítě na návštěvu, přitom vůbec neznají situaci té dané rodiny. Nezeptají se nás na děti, na naše stanovisko. Mluví pouze s dětmi, nás ignorují.“
- „Největším problémem je nedostatek financí. Taky se obáváme novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí.“
- „Pro mě osobně je to nepružnost v zavádění nových metod práce... Taky si myslím, že mnohdy chybí ta opravdová snaha a vůle řešit podstatu problému...“

Kategorie:

- nedostatek financí
- nedostatek personálu
- nedostatečná podpora vedení
- náročná administrativa

- neefektivní komunikace s orgány sociálně-právní ochrany dětí
- novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí
- strnulost systému práce
- absence osobní snahy a vůle

12) Jakým způsobem se vy osobně snažíte řešit zmíněné problémy, eventuelně jak přispíváte k jejich řešení?

- „Co se týká financí, vyrábíme s dětmi různé dárkové předměty, které se pak snažíme prodávat..., tak si alespoň něco vyděláme. Problém s nedostatkem odborného personálu asi nijak nevyřeším, prostě si musím vystačit sama. Co se týká nedostatečné podpory od vedení, zvykla jsem zajišťovat všechno sama a složitou administrativu musím taky zvládnout...Ale je náročné.“
- „V rámci šetření jsem musel slevit ze svých nároků. Musíme zkrátka všichni šetřit. Snažím se také pomáhat se sháněním sponzorů, rozesílám žádosti o dotace...“
- „Vyrábíme výrobky, které se snažíme na různých akcích prodat. Taky malujeme obrázky do soutěží, kde bývají často peněžní odměny...zapojujeme se do různých projektů. Co se týká sociálky, tak s těmi se snažím hovořit o tom, kde je problém, ale je to zbytečné...“
- „V souvislosti s novelizací zákona se snažíme podávat námítky s nápravou a řešením... Nedostatek financí řešíme aktivním vyhledáváním sponzorů.“
- „Co se týká zavádění nových metod, snažím se sama si získávat nové vědomosti a poznatky, které se potom snažím používat ve své praxi. Problém snahy a vůle u druhých lidí asi osobně moc neovlivním.“

Kategorie:

Finance:

- prodej vlastních výrobků
- úspora, omezení nároků
- vyhledávání sponzorů, dotace
- účast na soutěžích, na projektech

Nedostatek personálu:

- osobní rezignace
- motivace

Nedostatečná podpora vedení:

- adaptace

Neefektivní komunikace s orgány SPOD:

- snaha o diskusi

Náročná administrativa:

- adaptace
- reorganizace času

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí:

- vlastní aktivní přístup

Strnulost systému práce:

- vlastní aktivní přístup
- propojení teorie s praxí

13) Jak zasahují tyto problémy do Vaší výchovné činnosti?

- „Uniká mně přímá individuální práce s dětmi... Potřebovala bych k sobě další lidi.“
- „V mé práci se tento problém snad moc neodráží, ale samozřejmě, že nějaký vliv to má. Nemůžeme si toho tolik dovolit.“
- „Tak asi že nemáme tolik možností.“
- „Troufám si tvrdit, že zatím tyto problémy nijak neovlivňují mou práci.“
- „Podle mého názoru neodpovídají podmínky pro tuto práci její náročnosti.“

Kategorie:

- malý prostor pro individuální práci
- omezené možnosti
- žádný vliv
- nevyhovující pracovní podmínky

14) Jaká zařízení či instituce Vám poskytují pomoc a podporu?

- „Tak je jich hodně... Určitě městský úřad, krajský úřad, informační centrum, rodinné centrum, Nadace Terezy Maxové, Nadační fond manželů Klausových, okolní kulturní domy, knihovny, muzeum... Je jich spousta.“
- „Jsou to různé nadace, občanská sdružení, městský a krajský úřad. Všichni jsou velice ochotní...“
- „Těch je. Kohokoli oslovíme s nějakým problémem, každý se nám snaží vyjít vstříc. Tak je to třeba Nadace Terezy Maxové, e-on, který financuje dětem letní tábory..., je jich spousta.“
- „Jsou to orgány sociálně-právní ochrany dětí, soudy, městský úřad, školská zařízení a samozřejmě rodina jako taková.“
- „Je to diagnostický ústav, odborní lékaři, kteří pečují o naše děti, různá občanská sdružení a také speciálně-pedagogická centra.“

Kategorie:

- orgány státní správy
- kulturní zařízení
- informační centrum
- rodinné centrum
- nadace, nadační fondy
- občanská sdružení
- každý námi oslovený
- orgány SPOD
- soudy
- školy a školská zařízení
- rodina
- diagnostický ústav
- odborní lékaři
- speciálně-pedagogická centra

15) Jakou pomoc z výše uvedených považujete za stěžejní?

- „To je těžké říct... všichni jsou velice vstřícní a ochotní. No ale tak asi bych řekla, že krajský úřad, když je náš zřizovatel.“
- „To takto nemohu posoudit. Všichni nám ochotně pomáhají a každá pomoc je pro nás přínosem.“
- „To se nedá takto říct, ale tak třeba Nadace Terezy Maxové nám hodně pomohla.“
- „...spolupráce s rodinou a orgány sociálně-právní ochrany dětí.“
- „Pokud mám určit pouze jedno, tak z výše uvedených to asi nebude žádné. Většinu problémů si totiž musíme stejně vyřešit sami v zařízení, jelikož nejlépe známe případný problém...a konečné rozhodnutí je stejně vždycky pouze na nás.“

Kategorie:

- krajský úřad
- nelze specifikovat
- Nadace Terezy Maxové
- rodina
- orgány SPOD
- naše zařízení samotné

16) Jak se Vám daří umisťovat děti do náhradní rodinné péče?

- „Párkrát jsme zkusili umístit děti do pěstounské péče, ale neuchytilo se ani jedno.“
- „Je to velice složitý a zbytečně zdlouhavý proces. Nejhorší na tom je ta byrokracie.... Taky si myslím, že zákony nejsou příliš nakloněny dětem...“
- „Za dobu mé praxe (pozn. 12 let) proběhlo pouze jedno úspěšné převzetí dítěte do pěstounské péče. ...o děti není zájem, máme čím dál tím více Romů a ty nikdo nechce.“
- „Celý proces je velice zdlouhavý a náročný a ne vždy se podaří najít vhodnou náhradní rodinu. Část dětí se ale vrací zpět do své původní rodiny, část jde do náhradní rodinné péče, takže míra úspěšnosti je celkově vyšší.“
- „Rychlost umisťování dětí do náhradní rodinné péče je velice pomalá, protože je u toho velice složitá administrativa, která celý proces brzdí. Co se týká úspěšnosti,

tak ta je velice nízká. Co jsme zkoušeli umístit děti do náhradní péče, úspěšně se podařila pouze dvě umístění.“

Kategorie:

- nulová úspěšnost
- nízká úspěšnost
- 1 úspěšné umístění
- vyšší míra úspěšnosti
- nezájem o děti
- náročnost procesu
- návrat do biologické rodiny
- náhradní rodinná péče

17) Jak hodnotíte úspěšnost dětí, které od Vás odcházejí do reálného života?

- „Je to asi tak půl na půl. Jsou děti, které se uchyty, mají byt, rodinu a zaměstnání a z toho jsou děti, které se ani s opakovanou podporou nejsou schopné začlenit do společnosti. Dokonce k nám teď přicházejí už i děti našich dětí..., nevím čím to je. ...ale tak úspěšnost je asi o stupínek vyšší.“
- „Spolupracujeme s Domy na půl cesty. Jinak každému, kdo odchází, pomáháme hledat bydlení a zaměstnání. Celková úspěšnost není nijak valná.“
- „Nic moc. Mnoho z našich dětí potřebují i v dospělém životě dohled a ten jim mnohdy chybí. Víím, že někdo žije v nějaké komunitě, o některé se starají salesiáni, pár jich skončilo v kriminále. Jsou i děvčata, která mají děti, rodiny, ... některé se o děti starají, některé dávají opět do dětského domova.“
- „Z našeho Klokánku odcházejí děti většinou ještě před dovršením dospělosti a vzhledem k tomu, že je návrat do původní rodiny nebo umístění do náhradních rodin vždy řádně ošetřeno a prověřeno, je úspěšnost vysoká.“
- „S úspěšností našich dětí je to špatné. Někteří se sice snaží a bojují, ale většina z nich má v samostatném životě problémy. Nemají kde bydlet, nestarají se o své děti, nepracují, mají problémy s policií. Je to složité..., je vidět že rodinná výchova u nich chybí.“

Kategorie:

- nadpoloviční úspěšnost
- slabá úspěšnost
- poměrně vysoká úspěšnost
- úspěšná socializace (založení vlastní rodiny, vlastní bydlení, zaměstnání)
- neúspěšná socializace (vězení, neschopnost samostatného života)
- podpůrné instituce (Domy na půl cesty, salesiánská střediska, terapeutické komunity)
- návrat do původní rodiny
- náhradní rodinná péče

18) Jaká je Vaše spolupráce s biologickými rodinami dětí?

- „Ani jedno z našich dětí není oboustranný sirotek. S rodinami se snažím spolupracovat, snažím se s nimi diskutovat. ...ale ani polovina rodičů nejeví zájem, hlavně co se týká problémových dětí. Myslí si, že dětem he u nás líp než doma.“
- „To je individuální..., většinou je ale spolupráce špatná. Většinou se setkávám s nezájmem a neochotou...“
- „Když vidím, v jakém stavu k nám děti přicházejí, tak nemám k biologickým rodičům kladný vztah. Nerada s nimi hovořím, nerada je vidím.“
- „Jak u koho..., s některými se daří, ale někteří jsou naprosto neochotní.“
- „Tak tady je to velice individuální. Jsou rodiče, kteří se o děti zajímají, navštěvují je, berou si je na prázdniny, ale jsou také rodiče, kteří se vůbec nezajímají. Obecně jsou tady ještě veliké rezervy.“

Kategorie:

- snaha o spolupráci (ze strany vychovatele)
- nezájem, neochota rodičů
- negativní postoj vychovatele
- individuální
- aktivní zájem ze strany rodičů

19) Jak se stavíte k projevům psychické deprivace u dětí?

- „Ta tu samozřejmě je. To víte, po materiální stránce jsou zajištěny velice dobře, ale citová stránka strádá a personál to nezachrání... Vidím, jaké jsou u nich změny nálad, chování, deprese..., každý z nich chce někam patřit. Snažím se to s nimi rozebírat, ale to je málo...“
- „To je velice těžké. Každé z dětí je svým způsobem deprivované a každé z nich to dává najevo jinak. Snažím se tu být pro ně, snažím se jim naslouchat, vnímat jejich potřeby, ale samozřejmě vím, že rodiče jim nahradit nedokážu.“
- „Je to začarovaný kruh. Někdy nevím, jak těm dětem pomoci. Jak jim mám pomoci já, když to nezvládne ani psycholog.“
- „S projevy psychické deprivace se zde samozřejmě potýkáme. Snažím se k dětem přistupovat s láskou a porozuměním. Pokud je to jenom trochu možné, snažím se udržovat jeho kontakt s původní rodinou. Snažím se s nimi o tom hovořit, společně hledat východiska.“
- „Psychicky deprivované jsou svým způsobem všechny naše děti, ale každé to projevuje po svém. Abych jim mohla nějak pomoci, musím nejprve poznat a pochopit jejich jednání. I tak je to ale velice těžké. Snažím se být dětem dobrým přítelem. Být tu pro ně, kdykoli to potřebují, to je asi to nejdůležitější, co jim dává pocit bezpečí.“

Kategorie:

- empatické rozhovory
- empatické naslouchání
- reflektování potřeb
- bezmoc
- laskavý a chápaní přístup
- kontakt s rodinou
- vychovatel = dobrý přítel
- vytvoření bezpečného prostředí

6.2 Závěry vyplývající z rozhovorů

Hlavní výzkumná otázka: *S jakými problémy se v dnešní době potýkají zařízení náhradní výchovné péče ve zlínském kraji?*

Z jednotlivých rozhovorů vyplynulo, že největším problémem je v dnešní době nedostatek finančních prostředků na zajištění provozu jednotlivých zařízení. Na tento problém si stěžovali 4 vychovatelé. K dalším uvedeným patřil nedostatek personálu a to jak pedagogického, tak personálu k zajištění denního provozu. Tento problém uvedly 2 vychovatelky. Dále dotazovaní upozorňovali na nedostatečnou pomoc a podporu od ředitelky zařízení, na časově náročnou administrativní činnost, nedostatečnou komunikaci ze strany orgánů SPOD, vychovatelka Klokánku se zmínila o obavách z novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která by mohla ohrozit existenci těchto zařízení. Jako další problém byl uveden nepružný strnulý systém práce, který znesnadňuje zavádění nových metod do výchovného procesu a také absence osobní snahy a vůle ze strany zaměstnanců. Z doplňujících otázek jsem dále zjistila, že obtížné je rovněž umístování dětí do náhradní rodinné péče. Kromě Klokánku uvedli všichni dotazovaní, že úspěšnost takového umístění je prakticky nulová a děti setrvávají v zařízení až do dosažení dospělosti. Příčinou je podle dotazovaných nezáměr o tyto děti z důvodu a zejména romské, jejichž počty v poslední době v těchto zařízeních převažují. Problematický je rovněž přechod dětí z ústavního zařízení do samostatného života po dovršení 18. (26.) roku. Tito mladí lidé se i přes předchozí přípravu a pomoc dokáží jen stěží úspěšně začlenit do společnosti. Řada z nich odchází s potřebou trvalého dohledu, kterého se jim v reálném životě nedostává. Jen velice nízké procento těchto lidí si dokáže zajistit vlastní bydlení, zaměstnání, založit rodinu a vést spokojený život. Někteří využívají nabídek Domů na půl cesty, terapeutických komunit či salesiánských středisek. Jsou mezi nimi i takoví, kteří se ocitají na ulici nebo ve vězení. Naopak Klokánku se daří navracet děti zpět do původních rodin nebo umisťovat do náhradní rodinné péče. Jako obtížná se jeví i spolupráce s biologickou rodinou. Řada z nich o své děti nejeví zájem a setrvává v přesvědčení, že dětem je v domově stejně lépe. Vychovatelé se vzájemné spolupráci s rodinou nijak nebrání a jsou připraveni podporovat jejich snahy o zachování vzájemného vztahu s dítětem, ovšem objevila se zde i jedna vychovatelka, která má vůči nim averzi a odmítá s nimi komunikovat. S absencí života ve vlastní rodině souvisí vznik psychické deprivace, s jejíž projevy se vychovatelé dennodenně potýkají a které velkou měrou ovlivňují úspěšnost výchovy.

O1: *Mají dané problémy vliv na realizaci výchovného procesu?*

Zde se až na vychovatelku Klokánku dotazovaní shodli, že dané problémy zasahují do jejich výchovné činnosti. A to zejména omezením prostoru pro individuální práci s dětmi, kde přímá péče ustupuje požadavkům náročné administrativy, omezení nároků a možností, jak úspěšně realizovat výchovnou činnost a nedostatečnými pracovními podmínkami, které zahrnují např. právě nedostatek personálu či velké pracovní vytížení. Pozitivním zjištěním bylo, že se všichni dotazovaní snaží svým aktivním postojem podílet na jejich řešení.

O2: *Mají zařízení pro výkon náhradní výchovné péče v rámci řešení svých problémů k dispozici instituce, které jsou připraveny jim pomoci?*

Téměř všichni vychovatelé se shodli na tom, že ať požádají o pomoci kohokoli, každý se jim snaží ochotně vyhovět. Lidí a institucí, které jim pomáhají, je spousta. Jedná se tedy zejména o orgány státní správy a to krajský a městský úřad, různá občanská sdružení, nadace a nadační fondy, informační centra, rodinná centra, kulturní zařízení, soudy, školy a školská zařízení, speciálně-pedagogická centra, odborní lékaři, diagnostické ústavy, orgány SPOD a vychovatelka Klokánku uvedla jako významnou instituci rodinu.

O3: *Jakými způsoby jsou v zařízeních náhradní výchovné péče realizovány jednotlivé složky výchovy?*

Co se týká rozumové výchovy, ta je realizována zejména prostřednictvím her rozvíjeních logické myšlení, médií, literatury a školní přípravy. Vychovatelé zde usilují o rozvoj řeči a osvojení základních dovedností, jakými jsou čtení, psaní a počítání. Vše se děje na základě individuálního přístupu. Tělesná výchova se uskutečňuje prostřednictvím různých sportů, pohybových a míčových her. Děti navštěvují sportovní kroužky realizované mimo ústavní zařízení. Osvojují si základní pravidla a principy, jsou vedeny k aktivnímu trávení volného času. Mravní výchova se odráží ve vzájemných diskuzích a trpělivém vysvětlování toho, co je žádoucí a nežádoucí chování. Vychovatelé rovněž užívají osobních příkladů a dosavadních zkušeností. Uplatňuje se systém pochval a trestů, rozvíjejí se komunikativní dovednosti u dětí. Vychovatelé se snaží svěřeným dětem naslouchat a společně hledat cesty při řešení konfliktů. Pracovní výchova spočívá v aktivní účasti na domácích pracích, v péči o okolní prostředí zařízení, v zahradničení a v aktivní pomoci obci. Děti se učí zacházet s pracovním náradím a jsou seznamovány s jednotlivými pracovními postupy. Estetickou výchovu realizují vychovatelé prostřednictvím návštěv různých kulturních zařízení. Aktiv-

ně se podílejí na kulturních akcích. Pravidelně jsou pro ně připraveny výtvarné, rukodělné, hudební, taneční a dramatické činnosti. Výchova k rodičovství, která má rovněž velký význam pro budoucí život dětí, spočívá zejména v předávání osobních životních zkušeností vychovatelů, kteří jsou připraveni na jednotlivá témata s dětmi otevřeně diskutovat. Rovněž zde probíhá sexuální výchova, při níž je zapotřebí individuální přístup a respektování věkových a mentálních zvláštností u dětí. Snahou je také rozvoj finanční gramotnosti. Co se týká větší významnosti některé z výše uvedených složek výchovy, shodli se téměř všichni vychovatelé, že pro harmonický vývoj dítěte je zapotřebí jejich vzájemná kontinuita.

Obecně tedy lze říci, že současná výchovná zařízení řeší ve své každodenní praxi řadu různorodých problémů, jejichž nositelem je stát se svými orgány, zařízení samotné či jednotliví zaměstnanci, a které svou povahou ovlivňují výchovnou činnost vychovatelů. Pozitivním zjištěním je jak osobní snaha pracovníků dané problémy aktivně řešit, tak existence celé řady institucí připravené ochotně pomoci. Na výchovném procesu se podílejí pozitivně motivovaní vychovatelé, jimž daná práce přináší osobní uspokojení, a oni sami se aktivně snaží rozšiřovat své odborné vědomosti a dovednosti. V rámci svého výchovného působení se snaží v maximální možné míře uplatňovat jednotlivé složky výchovy, přičemž všechny považují z hlediska harmonického rozvoje dítěte za významné. Při své práci využívají široké spektrum metod a zdůrazňují individuální přístup.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se pokusila nastínit současnou podobu a situaci systému náhradní výchovné péče tak, jak mi to umožnily informace získané z dostupných zdrojů a dosavadní osobní zkušenost. Velkým přínosem pro mě byly rovněž rozhovory s vychovateli, kteří mi ochotně sdělili informace významné pro psaní mé práce a podělili se se mnou o své vlastní zážitky, zkušenosti a postřehy. Výzkum, který se pokusil definovat aktuální nedostatky současné náhradní výchovné péče, potvrdil, že se pracovníci výchovných zařízení musejí každodenně potýkat s řadou problémů, které mají vliv zejména na efektivitu jejich práce.

Odborná, ale i laická veřejnost musí mít v rámci péče o hrožené děti stále na paměti, že ani sebelepší výchovné zařízení nemůže nahradit výchovu v rodině a zejména té biologické. Její hlavní snahou by tedy podle mého názoru měla být taková podpora a pomoc, jež by zabránila unáhlenému odebrání dětí z rodin, a na straně druhé usilovala o zrychlení a zjednodušení procesu umístění dítěte do náhradní rodinné péče v případech, že návrat do vlastní rodiny již není možný. Pak by se také výchovná zařízení nemusela potýkat s tak velkým počtem dětí, které v nich mnohdy setrvávají až do své dospělosti, a problémy, se kterými se musí v současné době potýkat, by nenabíraly stále větších rozměrů.

Zkusme mít v rámci řešení uvedených problémů neustále na paměti, že investice do kvalitního a plnohodnotného života dětí, je investicí do budoucnosti naší společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BOŤOVÁ, Antonie a kol. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada, 2008. 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9.
- [2] DVOŘÁK, Radomír, POČTOVÁ, Lenka. Škola a estetický rozvoj žáků. In KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 311 – 317. ISBN 978-80-247-3357-9.
- [3] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 208 s. ISBN 80-85931-79-6.
- [4] GRECMANOVÁ, HELENA. Výchovný proces a jeho etapy. In GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 2002. s. 125 - 137. ISBN 80-85783-20-7.
- [5] HOCK, Konrád. *Čtvero povah*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002. 63 s. ISBN 80-7266-109-4.
- [6] HOLOUŠOVÁ, Drahomíra. Osobnost učitele. In GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 2002. s. 164 – 194. ISBN 80-85783-20-7.
- [7] HOLOUŠOVÁ, Drahomíra. Složky výchovy. In GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 2002. s. 105 - 124. ISBN 80-85783-20-7.
- [8] JANSKÝ, Pavel. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7.
- [9] JEDLIČKA, Richard. Problémy socializace, pedagogická diagnostika a práce výchovného poradce ve škole. In Kasíková, H., Vališová, A. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s. 319 – 371. ISBN 978-80-247-1734-0.
- [10] JŮVA, Vladimír. *Pedagogika jako věda*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1977. 194 s.

- [11] KALNICKÝ, Juraj. *Základy pedagogiky I*. 1. vyd. Opava: Slezská univerzita, 2009. 117 s. ISBN 978-80-7248-543-7.
- [12] KOLUCHOVÁ, Jarmila. Psychická deprivace a možnosti její nápravy. In Matějček, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 84 – 90. ISBN 80-7178-637-3.
- [13] KRIŠTOFIČ, Jaroslav. *Pohybová příprava dětí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 112 s. ISBN 80-247-1636-4.
- [14] LANGMAIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 3. vyd. Praha: Avicenum, 1974.
- [15] ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 200 s. ISBN 978-80-247-1174-4.
- [16] SEZEMSKÝ, Jiří. Transformace a sloučení systému péče o ohrožené děti. In BOŤOVÁ, A. a kol. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada, 2008. s. 64 – 68. ISBN 978-80-254-3353-9.
- [17] SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
- [18] ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [19] VORLÍČEK, Chrudoš. *Úvod do pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 151 s.
- [20] Vyhláška č. 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi
- [21] Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
- [22] Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících
- [23] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- [24] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- [25] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

- [26] Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Internetové zdroje:

- [27] DDŠ Slaný. [online]. [cit. 2011-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.ddsslany.cz/>>.
- [28] Dětský diagnostický ústav Brno. *Základní informace*. [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ddu.4fan.cz/?page_id=186>.
- [29] DVOŘÁK, Jakub. *Systém náhradní výchovy*. [online]. 2007, [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <http://www.anv.cz/System_nahradni_vychovy.pdf>.
- [30] Epravo.cz. *Ochranná výchova*. [online]. 2001, [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/ochranna-vychova-7684.html>>.
- [31] FOLDA, Jan. *Změny v systému náhradní rodinné péče jsou více než třeba*. [online]. 2008, [cit. 2011-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.sos-vesnicky.cz/pro-media/napsali-o-nas/zmeny-v-systemu-nahradni-rodinne-pece-jsou-vice-nez-treba/>>.
- [32] Fond ohrožených dětí. *Klokánek*. [online]. [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.fod.cz/>>.
- [33] Klokánek Hostivice u Prahy. *O našem Klokánku*. [online]. [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <http://www.klokanky.cz/www_klok_hostivice/index.html>.
- [34] Klokánek – Láskova. *O nás*. [online]. 2009, [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <http://www.klokank-laskova.cz/o_nas.html>.
- [35] Kojenecký ústav s dětským domovem Plzeň. *Dětský domov*. [online]. 2010, [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.kojenecky-ustav.cz/detsky-domov/>>.
- [36] Kojenecký ústav s dětským domovem Plzeň. *Kojenecký ústav*. [online]. 2010, [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.kojenecky-ustav.cz/kojenecky-ustav/>>.

- [37] MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná a sexuální výchova v proměnách současné školy*. [online]. 2006, [cit. 2011-04-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2006062701>>.
- [38] MPSV ČR. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011*. [online]. [cit. 2011-04-10]. Dostupný na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/9447>>.
- [39] MPSV ČR. *Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy*. [online]. [cit. 2011-04-11]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf>.
- [40] MŠMT ČR. *Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče*. [online]. 2007, [cit. 2011-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/metodicky-pokyn-upresnujici-podminkycinnosti-stredisek-vychovne-pece>>.
- [41] Můj byt. *Dětský domov Hodonín*. [online]. [cit. 2011-04-10]. Dostupný na WWW: <<http://www.mujsbyt.org/clanek.php?menu=13&menu1=%2018&menu2=10&menu3=28>>.
- [42] Nadační fond manželů Livie a Václava Klausových. *Startovné do života*. [online]. 2008, [cit. 2011-04-10]. Dostupný na WWW: <<http://www.nadacnifondklausovych.cz/projekty-a-nadacni-prispevky/ii-cyklus-projektu-startovne-do-zivota.asp>>.
- [43] Organizace spojených národů. *Směrnice o náhradní péči o děti*. [online]. 2009, [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/smernice-o-nahradni-peci-o-deti>>.
- [44] Středisko výchovné péče DOMEK. *Služby*. [online]. [cit. 2011-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.svpdomek.cz/sluzby.php>>.
- [45] Středočeský kraj. *Kojenecký ústav Kolín*. [online]. [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/zdravotnictvi/zdravotnicka-zarizeni/kojenecky-ustav-kolin.htm>>.

- [46] ŠVINGALOVÁ, Dana. *Terminologická variabilita a složitost pojmu MKV*. [online]. [cit. 2011-04-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.multikultura.cz/multikulturni-vychova/vychozi-pojmy/multikulturni-vychova/>>.
- [47] Výchovný ústav Ostrava-Hrabůvka. *Základní charakteristika zařízení*. [online]. 2006, [cit. 2011-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.vum.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=4>>.
- [48] Výchovný ústav Velké Meziříčí. *Úvod*. [online]. 2009, [cit. 2011-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.vuvm.cz/>>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Atd.	A tak dále.
Č.	Číslo.
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí.
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
MZ	Ministerstvo zdravotnictví.
Např.	Například.
Popř.	Popřípadě.
Pozn.	Poznámka.
Příp.	Případně.
Resp.	Respektive.
Sb.	Sbírky.
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí.
Tzn.	To znamená.
Tzv.	Tak zvané.
Z.	Zákon.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI Schéma interview

PŘÍLOHA PI: SCHÉMA INTERVIEW

1. Jaká je Vaše motivace pro práci v tomto typu zařízení?

Přináší Vám tato práce uspokojení?

Snažíte se dále prohlubovat své odborné vědomosti a dovednosti?

Jakým způsobem?

2. Jakým způsobem realizujete v rámci výchovného procesu jednotlivé složky výchovy?

Jakým způsobem realizujete rozumovou výchovu?

Jakým způsobem realizujete tělesnou výchovu?

Jakým způsobem realizujete mravní výchovu?

Jakým způsobem realizujete pracovní výchovu?

Jakým způsobem realizujete estetickou výchovu?

Jakým způsobem realizujete výchovu k rodičovství?

Kterou z výše uvedených složek považujete z hlediska přípravy dětí na budoucnost za nejvýznamnější?

3. S jakými aktuálními problémy se podle Vás potýká vaše zařízení?

Jakým způsobem se vy osobně snažíte řešit zmíněné problémy, eventuelně jak přispíváte k jejich řešení?

Jak zasahují tyto problémy do Vaší výchovné činnosti?

Jaká zařízení či instituce Vám poskytují pomoc a podporu?

Jakou pomoc z výše uvedených považujete za stěžejní?

4. Jaké jsou Vaše osobní postřehy k následujícím jevům:

- umístování dětí do náhradní rodinné péče

- úspěšnost dětí v samostatném životě
- kvalita spolupráce s biologickými rodinami dětí
- eliminace psychické deprivace u dětí